

RENÉ DE CLERCQ'S
LEVENSLLOOP

21C16

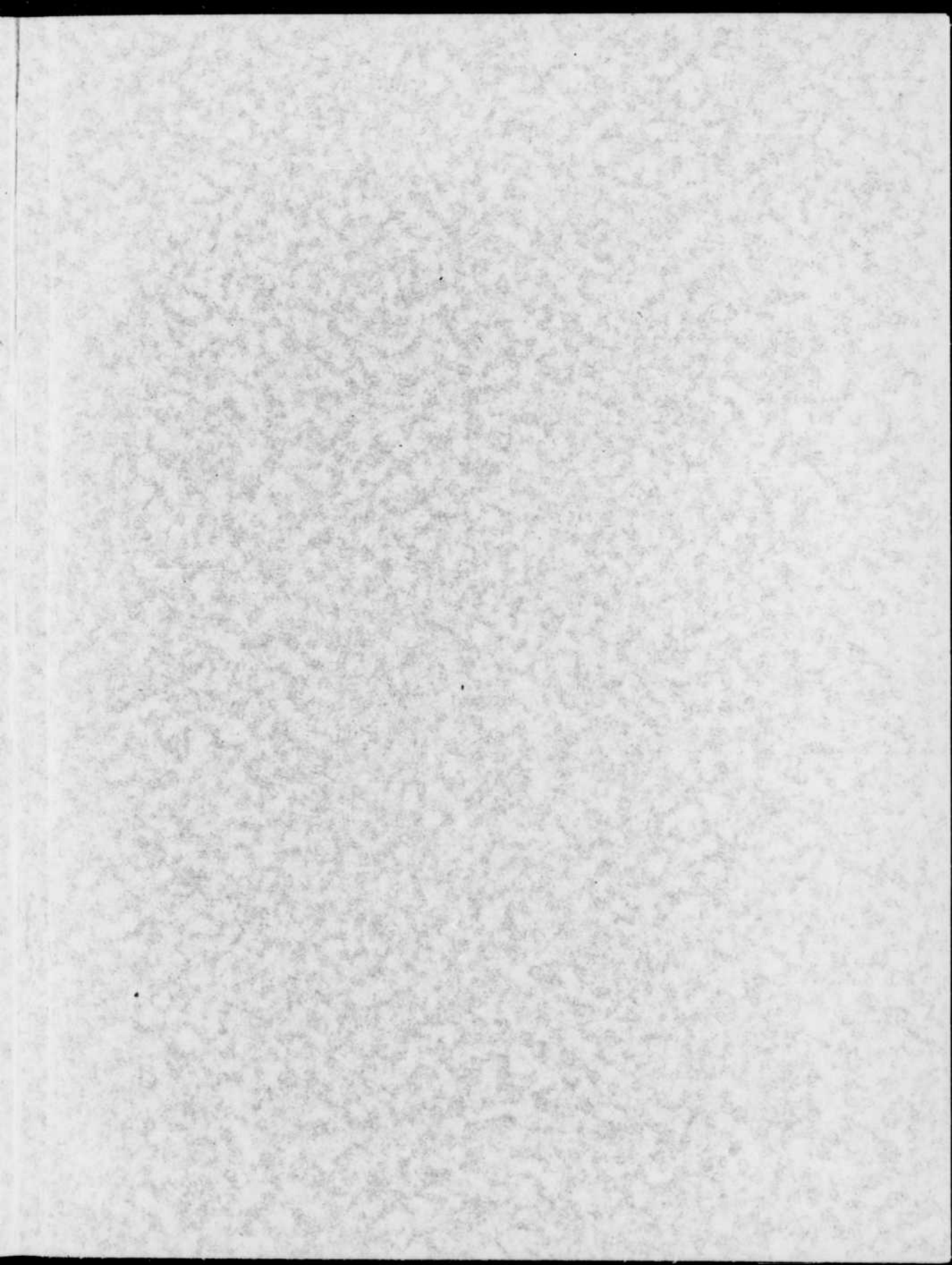
KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

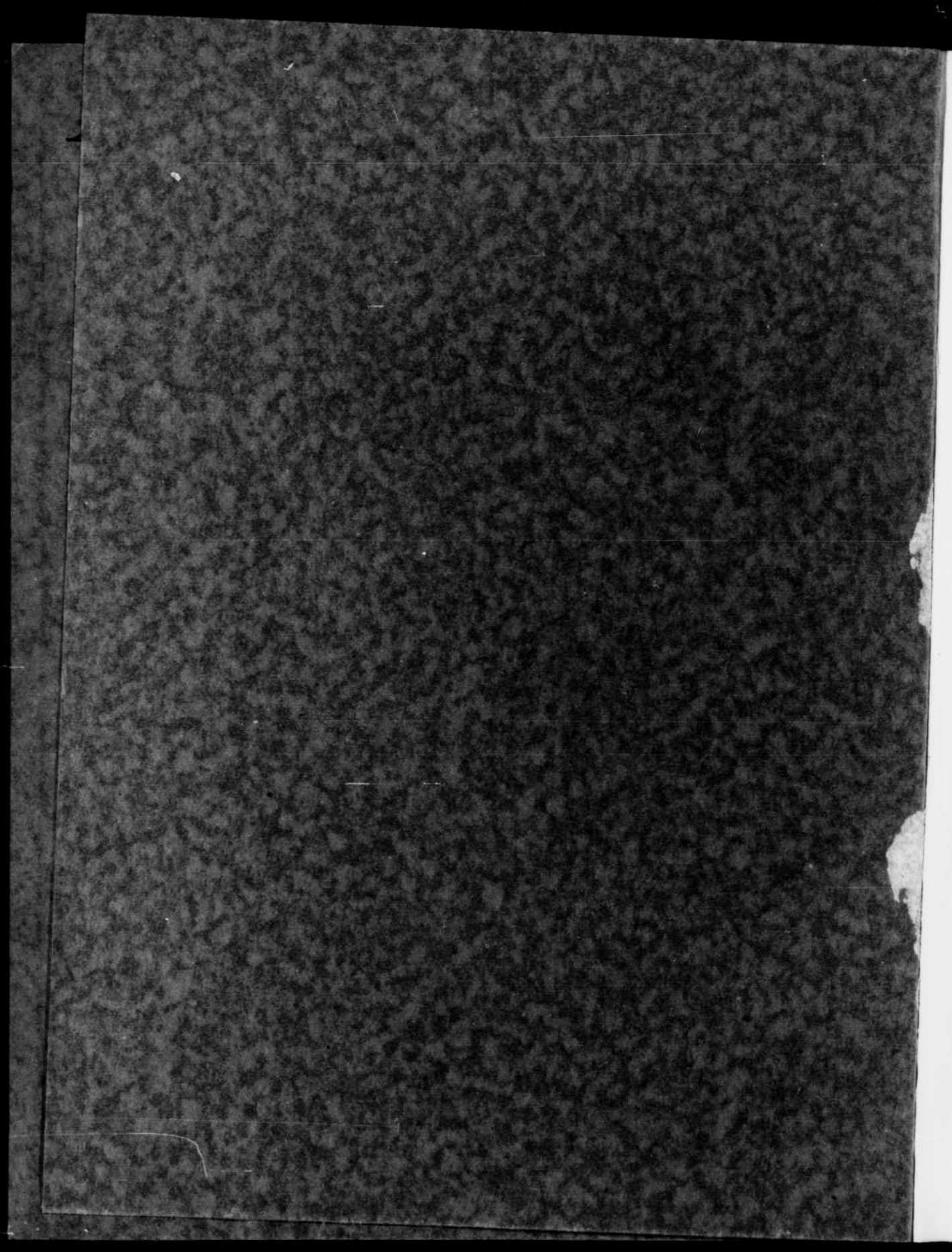
GESCHENK VAN

MEVR. HENRIËTTE
ROLAND HOLST-
VAN DER SCHALK.

JRL. NR. 392456.

2545 179

RENÉ DE CLERCQ'S
LEVENSLLOOP

RENE DE CLERCQ'S
LEVENSLÖP

DRUKKERIJ WED. G. VAN SOEST — AMSTERDAM-C.

RENÉ DE CLERCQ'S
LEVENSLLOOP

Ter gelegenheid van René de Clercq's 60en geboortedag op 14 November 1937 toegezonden aan al degenen, die ook de „Nagelaten Gedichten”, „Mededeelingen over René de Clercq”, „Meeningen van René de Clercq”, „René de Clercq's grootste liefde”, en de „Overgebleven Gedichten” ontvingen.

VOORWOORD

Dit boek brengt hetgeen er aan de vorige ontbreekt om zich een volledig beeld te kunnen vormen van het leven, het karakter en het werk van René de Clercq. Het brengt — en is ook in zooverre als een aanvulling op de vorige te beschouwen — al datgene, wat ik in zijn letterkundige nalatenschap het publiceeren waard heb gevonden. Ik beschouw die nalatenschap hiermee als vereffend. Aan Mevrouw Ria Vervoort, die mij daarbij onschatbare diensten heeft bewezen, breng ik hiervoor mijn hartelijken dank. Mijn opstellen heb ik vooralsnog niet in den handel gebracht. Dit kan, in den vorm van een levensbeschrijving, altijd later nog geschieden. Ik volsta ermede, dit aanvullende boek toe te sturen aan dezelfde 400 personen, die ook de vorige ontvingen. Ook een herdruk van „Harmen Riels” zal niet verschijnen. De erfgenamen de Clercq blijven hiertegen, evenals tegen een volledige uitgave van René de Clercq's werken, bezwaar maken. Zij achten den tijd ervoor nog niet gekomen. Daarom ben ik ertoe overgegaan de auteursrechten op die werken, voor zoover door mij aangekocht, op de erfgenamen over te dragen. In verband hiermede heeft zich het René de Clercq-genootschap, welks voornaamste taak zou zijn geweest, de volledige volksuitgave tot stand te brengen, weer ontbonden. Ik wil hier eindigen met te vermelden, hoe naar mijn meening een volledige uitgave van René de Clercq's werken zou moeten zijn samengesteld :

Deel I : „Gedichten” („Land”, „Jeugd”, „De Huiskring”, „Voor het Volk”, met „De Bloem der Heide” en „Een Sonnettenkrans”).

Deel II : „De Vlasgaard” en „Terwe”.

Deel III : „Toortsen”, „Uit de Diepten” en „De zware Kroon”.

Deel IV : „Harmen Riels”.

Deel V : „De Noodhoorn” met de „Nagelaten” Noodhoornliederen, de in „Mededeelingen over René de Clercq” opgenomen nagelaten heidensche gedichten, alsmede een aantal zijner beste strijdgeschriften, o.a. : „Havere tegen Vlaanderen”.

Deel VI : „Het Boek der Liefde”.

Deel VII : „De Meidoorn” met alle „Nagelaten” en „Overgebleven” Rialiedereren.

Deel VIII : „Van Aarde en Hemel”, „Tamar” en „Maria Magdalena”.

Deel IX : „Een Wijnavond bij Dokter Aldegraaf”.

Deel X : „Het Zonnefluitje”.

Deel XI : De „Treurspelen”.

Deel XII : Een Levensbeschrijving.

Zal zulk een uitgave ooit nog eens het licht zien?

J. J. WIJNSTROOM.

I. RENÉ DE CLERCQ TOT IN 1917.

Wie vóór het geboortehuis van René de Clercq in de Leegstraat in het West-Vlaamsche dorp Deerlijk staat, zal allicht even de gedachte in zich voelen opkomen, dat er iets toe behoort, om zich uit dergelijke omstandigheden op te werken, als dichter en als strijder, tot één der bekendste mannen van zijn tijd. Het is een eenvoudig oud huis, zooals er in dorpsstraten duizenden zijn, van verweerden grijzen steen. Het was door zijn ouders in 1870 — dus zeven jaar voordat René er op 14 November 1877 geboren werd — betrokken. Het vertoont een dubbel karakter. Links van de voordeur was de winkel, tevens woonhuis, rechts de herberg, die het uithangbord „Het Damberd” droeg. Het linker gedeelte, dus dat, waar René de Clercq werd geboren, draagt in den gevel het jaartal 1790. Het rechter gedeelte is uit later tijd.

In 1884 verhuisde men naar de herberg „De Valke” in de Harelbekestraat (die in „De Vlasgaard” herhaaldelijk voorkomt). Ook hier weer dezelfde indeeling in een linker gedeelte voor woonhuis en winkel, en een rechter gedeelte voor herberg. Het geheel, uit rooden baksteen opgetrokken, ziet er wat moderner uit. Er tegenover ligt de uit „Harmen Riels” bekende, wit-gepleisterde stoomververij van Salmon. De goorgracht is thans gedempt en door ondergrondsche buizen vervangen ; maar waaruit nog altijd op sommige plaatsen in den grond de vunzige dampen opstijgen. Een eindje voorbij het geboortehuis van René de Clercq bevindt zich nog het huis, waarin de fabeldichter Renier (1795—1859) zijn kostschool heeft gehouden. Want René de Clercq is niet de eenige dichter, die in Deerlijk het

levenslicht zag. Met Renier en Hugo Verriest vormt hij in dezen een driemanschap.

Den heer Leon Defraye, gemeenteraadslid van Deerlijk, ben ik erkentelijk, dat hij mij in de gelegenheid heeft gesteld, dit een en ander te bezichtigen, en mij de beide foto's heeft verstrekt, welke hierbij zijn afgedrukt.

René de Clercq's ouders waren Charles de Clercq en Pauline Geysens. Zijn vader was zeeldraaier. Zijn moeder hield een herberg, waar tevens kruidenierswaren en ellegoed werden verkocht. Van alles kon men in die nering bekomen. Hij was op één na de jongste uit een gezin van 15 kinderen. Ze waren van twee moeders, maar van denzelfden vader.

Hij had voor zijn moeder een groote vereering, getuige het bekende aan haar gewijde gedicht uit „Toortsen” (blz. 28):

„Mijn moeder ! Zoete gedachtenis,

Beheersch wat er goeds in mijn leven is !”

Getuige ook het feit, dat het zoo lang heeft geduurd — langer dan hij in „Harmen Riels” wil doen voorkomen — eer hij zich maatschappelijk van haar wil losmaakte. Over zijn vader spreekt hij in zijn „Toortsen” oppervlakkiger (blz. 29). Maar in „Harmen Riels” (blz. 17) zegt hij toch, dat hij, toen hij hem verloren had en van de begrafenis terugkeerde — René de Clercq was toen veertien jaar — geen kind meer was.

Hij ging op school te Deerlijk en te Harelbeke. Uit zijn schooltijd is niet veel te berichten, dan alleen, dat hij er een prettige herinnering aan behield, prettiger dan

RENÉ DE CLERCQ'S GEBOORTEHUIS

DE HERBERG „DE VALKE”

aan zijn tijd op het priestercollege (zie „Harmen Riels”, blz. 15).

Hij was nog geen 14 jaar oud, toen hij naar het priestercollege te Thielt werd gezonden, om overeenkomstig den wensch van zijn moeder voor geestelijke te worden opgeleid. Hij bleef er tot zijn 19e jaar. Enkele maanden vóór het eindexamen werd hij er weggezonden wegens een rijmpje, dat ten onrechte voor een bespotting van een der leeraren werd gehouden.

De ware reden van zijn wegzending was echter in iets anders gelegen. Daarop geeft een kijk, wat de directeur der school tegen de moeder van zijn leerling zeide, toen hij haar het besluit mededeelde: „Een goed leerling, maar in staat om een miljoen man achter zich in opstand te brengen!”

Ja, de opstandigheid was hem al jong eigen. En ook in het werk zijner jeugd komt ze uit. Hierbij is het echter merkwaardig, dat hij niet de geestdriftige opstandigheid der jeugd, doch de starre onverzettelikheden van den grijsaard tot onderwerp van een zijner epische jeugdwerken heeft gemaakt. „Terwe” is het verhaal van den ouden boer, die op zeker stuk land altoos lichte gewassen verbouwd heeft en nu met zijn zoon breekt, omdat deze het ook voor de zwaardere tarwevrucht niet ongeschikt acht en dienovereenkomstig handelt. De opstandige figuur in dit werk is niet de zoon, maar de vader. Hij is van dat harde hout, dat nooit buigt, en waaruit ook de „Naakte boomen”, die zwijgend den winter trotseeren, gemaakt zijn, waarvan René de Clercq in een gedicht uit „Land”

(„Gedichten”, blz. 109) heeft gezongen, dat dan ook begrijpelijkerwijze door hem in „Terwe” is herhaald.

NAAKTE BOOMEN.

De wreede winter heeft de boomen
Met stalen voeten vastgestampt,
En laat hen, schut- en scherm-benomen,
Boutstille, krankend weggekrampt,
Hun oudendaagsche deel bekomen
In wat er rouwt en rampt.

Ai, zoo de stammen, zoo de takken,
Geribd, gekerfd, geblutst en bloot.
Geen bladje meer, 't ligt al in pakken
Van geluw-zwart en geluw-rood,
Vuildikke en daverend te wakken,
Vol dervigheid en dood.

Beneden al die nare zwartheid
Van armen, strekkende in de locht,
Benauwd in nevelige benardheid,
En raak aan 't ijs, schier toegerocht,
Weeklaagt om klem- en boeien-hardheid
De beke door de bocht.

Doch gij, o boomen, kale koppen,
Vol armen trots, vol doove kracht,
Gebondenen, die moet verkroppen
Dat de insche winter met u lacht,
Voert hooger heen uw taaie toppen,
Lijdt zwijgend, en veracht.

Het is die opstandigheid van den ouderdom, die hem eigenlijk meer trok en sterker boeide dan die der jeugd, en die hij dan ook jaren later, veel rijker en volmaakter, nog eens tot onderwerp zou maken zoowel van een treurspel („Saul en David”) als van een lyrisch gedicht („De Kamper”).

In aansluiting hieraan wil ik wijzen op een tweeden karaktertrek, hem eveneens van jongsaf aan eigen : de neiging tot het satyrieke. Het eerste gedicht, waarmee hij naam verwierf, dat eigenlijk maakte, dat hij voortaan als een echt dichter werd beschouwd, „Het eksterjong” („Gedichten”, blz. 61) getuigt ervan.

En niet alleen dit. Vrijwel al zijn dierengedichten. Anders dan Guido Gezelle, die de dieren meer met liefde gadesloeg, bezag René de Clercq ze met humor. Ik noem slechts : „De eenden” („Gedichten”, blz. 79), „De kernhond” („Gedichten”, blz. 81), „Wit geitje” („Gedichten”, blz. 62), „Het puiteken” („Gedichten”, blz. 22), „Pad of puit” („Gedichten”, blz. 101), „De kobbe” („Gedichten”, blz. 97). Ook deze voorliefde voor de satyre zou hem in later jaren blijven, ja nog groeien. In vele der na den oorlog, toen de laaiende geestdrift voor tintelenden spot had plaats gemaakt, ontstane Noodhoornliederen leeft zij zich op werkelijk satanische wijze uit. En ook zijn roman „Het zonnefluitje” en zijn dekamerone „Een wijnavond bij dokter Aldegraaf” zijn van denzelfden deesem doortrokken.

Maar keeren we tot René de Clercq's levensloop terug. Toen hij in Thielt was weggezonden, werd hij op het college te Kortrijk geplaatst, waar hij een zekeren Fons

Sevens leerde kennen, die eveneens van een andere school was weggejaagd. Samen bedreven ze vele streken.

Toen hij het eindexamen gedaan had, bleek, dat hij in geen geval priester wilde worden. Nu werd besloten, wederom overeenkomstig den wensch van zijn moeder, dat hij voor arts zou gaan studeeren. Eerst toen hij na een jaar ook voor deze studie geen neiging bleek te hebben — zijn leven lang behield hij een afkeer tegen dokters, en nooit wilde hij er een bij zich hebben — eerst toen kreeg hij, met steun van Prof. Paul Fredericq, gedaan, dat hij naar de letteren mocht overgaan. Zijn kranige moeder heeft zijn geheele studie uit haar eigen zak bekostigd.

Over den roep, dien hij in zijn studententijd genoot, behoef ik niet uit te weiden. Genoeg is het, te herinneren aan de woorden, die, veertien jaar nadat hij de universiteit had verlaten, ter gelegenheid van de heropening der Gentsche hoogeschool tijdens het aktivisme, waarbij René de Clercq als officiëel persoon tegenwoordig was, de portier der universiteit tot hem zeide : „Meneer de Clercq, we hebben hier veel studenten gehad, maar zooals U heb ik er geen tweeden gekend !”

Na zijn studie volbracht te hebben, werd hij leeraar te Nijvel, waar hij tezamen werkte met Borms, toen te Oostende, en sedert 1906 te Gent. Als leeraar was hij niet voortreffelijk. Orde kon hij niet houden. Alleen als hij uit zijn eigen werk voordroeg, was het stil in de klas. Zijn leerlingen gaven hem den bijnaam van „de vlasgaard”, met een toespeling zoowel op zijn vertelling van dien naam als op de graagte, waarmee hij van het dorre vak afstapte om tot het voordragen uit eigen werk over te gaan.

Inmiddels was hij op 25 Augustus 1903 getrouwd met Mej. Marie Delmotte, uit zijn buurdorp Ingoyghem. Het huwelijk werd aldaar ingezegend door Hugo Verriest, die er pastoor was. Er werden drie kinderen uit geboren : Karel, Elza, en Joost.

Al behoort René de Clercq tot de groote Beweging van Tachtig, hij neemt er een geheel eigen plaats in. De tachtiger generatie in engeren zin, onmiddellijk aan hem voorafgaande, had hij wel gelezen, maar invloed hadden ze op zijn werk niet. Ook hun theorie : de kunst om de kunst zelf, de kunst als allerindividueelste expressie van de allerindividueelste emotie, werd niet door hem onderschreven. „In de eerste plaats wil ik inhoud en eenvoud. Wat heb ik aan ellenlange beschrijvingen om de beschrijving, een speelsch gespeel met klinkklank ? Laat den schilder schilderen, den componist muziek maken, niet de dichter mag zulks als zijn doel beschouwen”. („Een Wijnavond bij Dokter Aldegraaf”, blz. 71). Wie dit leest naast de gedichten uit „Land”, waarover ik in „René de Clercq's grootste liefde” heb gesproken, moet wel eenige tegenspraak tusschen 's dichters woorden en daden bespeuren, hetgeen echter bij een dichter niet euvel mag worden geduid en zelfs geen verwondering kan wekken. Neen : de speelschheid van zijn dichterschap was juist zeer sterk ! Soms was hij door een van zijn beste liederen zóó gebannen, dat hij het, bij het overbrengen, het inschakelen in een zijner epische gedichten, volkomen onnoodig in een eenigszins anderen, niet minder treffenden, vorm goot. Men vergelijke de laatste strofe van „De

linde" in „Gedichten", op blz. 7 en in „De Vlasgaard" op blz. 23, of de derde strofe van „De Duitsche hoornen" in „Gedichten", op blz. 250 met blz. 69 van „De Vlasgaard".

Maar luisteren we verder naar zijn bestrijding van de tachtiger-theorie. „De zoogenaamde woordkunst moet noodzakelijk ontaarden in woordpraal, woordgekunstel, en erger nog. Spreekt van zelf, dat een schrijver moet meester zijn over de taal, evenals het van zelf spreekt, dat de schilder moet meester zijn over de kleuren, de musicus over de tonen. Vakkennis trouwens behoort elk vakmensch te bezitten, doch de volmaakte vakmensch is nog geen kunstenaar, en vooral: nog geen dichter". („Wijnavond", blz. 71) En: „Zie, zoo lees ik vandaag een sonnet en 'k zeg: „Goed". En morgen een, en 'k zeg: „Ook goed". En zoo voort. Er zijn duizenden zulke sonnetten, maar er blijft me niets van bij. De poëzie zit 'm niet in 't gedicht, maar in den mensch, die 't heeft gemaakt. Als ik Gezelle gelezen heb, dan blijft me een indruk bij van dien schrijver: een goeie mensch. Als ik Goethe gelezen heb, blijft me de indruk bij van zijn universeelen grooten geest".

Merkwaardig, dat een man als hij, die tot het eind van zijn leven toe tot volmaakt schoone lyrische uitingen in staat is gebleven, reeds zoo betrekkelijk jong en zoo herhaaldelijk en met klem vaststelde, dat lyriek jeugd vereischt. Het Noodhoornlied „Mijn winter maant mij" is in zulk een stemming ontstaan. Het is een der schoonste, die de „Noodhoorn" herbergt (blz. 134). Gelukkig heeft deze voorbijgaande stemming hem niet belet, er later nog

even zuivere te schrijven. Van Kloos heeft hij verklaard — en dit naar mijn meening terecht — dat bij dien dichter de bron zoo vroeg verdroogde, omdat hij lyrisch is gebleven, zich tot grooter episch en dramatisch werk niet in staat voelde of er zich niet toe wilde zetten.

Over de generatie die na hem kwam zegt hij : „Ach, de menschen willen steeds wat nieuws, en schitteren met iets, dat nog niet gezien is. Maar het is de grootste kunst, in eenvoud 't schoonste te maken. In gekunsteldheid iets bereiken kan men met wat inspanning veel gemakkelijker. En dat nieuwe is doorgaans niet nieuw”.

Maar dergelijke kritische beschouwingen — in „Meeningen van René de Clercq” had ik reeds gelegenheid, hierop te wijzen — zijn sporadisch bij hem. Wel werkt hij van jongs af aan vele week- en maandbladen mee, maar meer in strijdenden geest dan als beoordeelaar van kunstenaars, kunstrichtingen of kunstwerken. Zoo stichtte hij in zijn studententijd „Jong Vlaanderen” en „De witte kaproen”, in den oorlogstijd in Holland het weekblad „De Toorts” (tezamen met Prof. Mr. Dr. H. D. J. Bodensteijn, Mr. J. L. van Es en Mr. A. J. van Vessem) en het maandblad „Dietsche Stemmen”, en was na zijn terugkeer in Vlaanderen van 1917 tot 1918 hoofdredacteur van het aktivistisch dagblad „De Gazet van Brussel”. Het is op het proza van zijn artikelen vooral, dat Multatuli van invloed is geweest.

Eén artikel moet afzonderlijk vermeld worden. Het is dat, waarmee hij Bolland begroette, toen deze op 21 December 1911 in de Universiteit te Gent zijn rede had

gehouden over het Nederlandsch als taal voor hogere aangelegenheden des geestes. „Bolland, grootsche, geweldige, hooghartige, breede! In wijde werelden schept gij ruimte voor gedachten, grond voor daden. Waarheid zoekt ge, en wat uw geest zoo diep bevroedt, werpt ge wild en machtig de menschheid over in zonneklaarheid van warmwekkende taal”, enz., een artikel, dat, met enkele wegens het romanverhaal noodzakelijke veranderingen, ook op blz. 93 en 94 van „Harmen Riels” te vinden is.

In 1909, op dertigjarigen leeftijd, stierf zijn vrouw. Door dezen dood ten zeerste geschokt — want hij had zeer veel van haar gehouden — ontvluchtte hij de stad en ging met de kinderen in de stilte, in Harelbeke, bij zijn zusters wonen. Het is daar, dat de gedichten, die in „Uit de Diepten” zijn bijeengebracht, ontstaan zijn. Hij bleef er ongeveer zes maanden. Op 2 Mei 1910 hertrouwde hij met de zuster van zijn overleden vrouw, Mej. Alice Delmotte, die als zuster van de overledene de meest aangewezen persoon was, om moeder voor zijn kinderen te zijn. Tevoren had hij een andere zuster der overledene gevraagd, doch deze had geweigerd. René de Clercq heeft het tot stand komen van dit tweede huwelijk zelf beschreven in het Derde Deel van „Harmen Riels”. Er werden nog twee kinderen uit geboren: Harmen en Marva.

Omstreeks dienzelfden tijd werd hij ernstig ziek. Eerst een aanval van de maagkwaal, die zich reeds in zijn studententijd had geopenbaard en die zich later periodiek zou doen gevoelen, om ten slotte de oorzaak te worden van zijn dood,

en daarna een zware longontsteking. Om weer geheel op krachten te komen, alsmede, en vooral, om het Tweede Deel van „Harmen Riels” te kunnen schrijven, dat hij zich in de bergen gedacht had, vertrok hij naar Zwitserland, waar hij ongeveer drie maanden verbleef.

Zoo stond René de Clercq, na den dood van zijn geliefde vrouw, en na zijn breuk met de socialistische partij, waarover hieronder onder II zal worden gesproken, zoo- wel in zijn openbare als in zijn persoonlijke leven voor een nieuwen aanvang. En ook in zijn kunst. Want als bij weinigen is bij hem de kunst onafscheidelijk aan het leven verbonden.

En dien nieuwen aanvang máákte hij ook. Voorloopig nog wat koud en ijzig, in het op zijn tweede huwelijks- reis, toen hij de grotten van Han bezocht, ontstane gedicht, waarmede „Uit de Diepten” opent. Maar weldra beter en zonniger: met het Tweede Deel van „Harmen Riels”. Voor goed zou de nieuwe wending eerst later intreden: in zijn strijdersarbeid met het aktivisme, in zijn persoon- lijke leven vanaf het oogenblik, waarop hij Ria zou ont- moeten. Deze twee gebeurtenissen brengen de rijpheid in zijn kunst. Het worden de beide hoogten, waarin zijn lyriek zich uitleefde: de liefde en de Vlaamsche strijd.

Maar zoover was hij thans nog niet, toen hij omstreeks 1910 naar Zwitserland reisde. Hij vond er echter de ge- legenheid tot het schrijven van het Tweede Deel van „Harmen Riels”, ongetwijfeld het mooiste! Het weder- varen, dat erin beschreven wordt, berust geheel op fan- tазie; een Noirette heeft er in René de Clercq's leven

nooit bestaan. Maar niettemin is de liefde van haar en Harmen Riels de schoonste episode uit het boek!

In dit Tweede Deel van „Harmen Riels” komt ook voor de eerste maal de bewuste zon-aanbidding in René de Clercq's kunst voor, die later in de Rialiederen zulk een ruime plaats zou innemen. In prozawoorden vindt men haar het heerlijkst weergegeven op blz. 159—162 van „Harmen Riels”.

Toevallig is dit niet, dat deze zon-aanbidding juist toen in zijn leven kwam. Hij had haar noodig om zich te ontworstelen aan de smart, welke hem een tijd lang had overmand. Zijn leven stond op een keerpunt. Hij moest weer bergop. In de diepte kon hij niet blijven. Dat zou zijn leven niet hebben verdragen. En zoo vond zijn oerkrachtige natuur vanzelf de zon, die zij behoefde. Of, beter gezegd: de Zon, het leven- en warmtewekkende element riep hem tot zich, en wel voor goed.

Toen in 1914 de wereldoorlog uitbrak, kwam René de Clercq met zijn gezin naar Holland. Al dra werd hij er tot leeraar aan de Belgische school te Amsterdam benoemd, en tot redacteur van het dagblad „De Vlaamsche Stem”. Over hetgeen hierop gedurende het eerste oorlogsjaar is gevolgd, heeft René de Clercq zelf volledig ingelicht, in zijn geschrift „Havere tegen Vlaanderen”. Ik wil dat geschrift, evenals ik het steeds zijn letterkundig werk doe, als bekend veronderstellen, en mij dus tot het mededeelen van het minimum der feiten beperken, met enkele opmerkingen van mijn kant aangevuld. In het begin was de „Vlaamsche Stem” volkomen Belgisch en

zweeg over de grieven der Vlamingen. Maar allengs veranderde dit en begon zij een meer Vlaamsch geluid te laten hooren, zonder nochtans België ontrouw te worden. De hoofdredacteur Alberic de Swarte, die tevens voorzitter was van het bestuurscomité der Belgische school, ging hierin met René de Clercq mee. Bij de herdenking van den Gulden-sporensdag op 11 Juli 1915 in het Bosch van Bredius te Bussum wordt dan een telegram aan koning Albert gezonden, waarin hem, onder betuiging van getrouwheid aan België, toch de Vlaamsche grieven eens onder het oog werden gebracht. Het telegram was geteekend: de Swarte, de Clercq. Hierop volgde een antwoord, dat door de Vlamingen niet ten onrechte werd geïnterpreteerd met de formule: „Vecht en zwijgt!” Nu stonden de leiders van de „Vlaamsche Stem” voor de keus: België of Vlaanderen. En Alberic de Swarte koos al spoedig België. Het gevolg hiervan was, dat hij tot aftreden werd genoodzaakt; de invloed van het in Vlaanderen in gang geraakt zijnde aktivisme begon zich ook hier te doen gelden. De leiding van de „Vlaamsche Stem” werd daarop toevertrouwd aan René de Clercq en Dr. A. Jacob. De tegenzet liet niet lang op zich wachten. Vanaf het oogenblik dat de Belgische school na de groote vacantie weer geopend werd, ontstond er een drijven, om René de Clercq van die school te doen verwijderen, en toen dit niet op andere wijze wilde gelukken, ging men ertoe over, hem bij monde van den Belgischen minister van onderwijs, Pouillet, voor de keus te stellen, om òf wel als redacteur van de „Vlaamsche Stem”, òf wel als leeraar aan de Belgische school af te treden. Toen René

de Clercq antwoordde, dat hij noch het een, noch het ander kon doen, het eerste niet, omdat hij het niet wilde, het tweede niet, omdat hem door den minister bij het aanvaarden van het leeraarschap aan die school te verstaan was gegeven, dat er verband zou worden gelegd tusschen het blijven uitoefenen van dit leeraarschap en het behoud van zijn betrekking van leeraar aan het Gentsche athenaeum, zoodat hij door de Belgische school te verlaten zichzelf broodeloos zou maken, volgde hetgeen was te voorzien : de afzetting van René de Clercq als leeraar aan het koninklijk athenaeum te Gent. De slag trof mede Dr. Jacob.

Hier wil ik opmerken, dat deze tegen René de Clercq getroffen maatregel niet is te vergelijken met het optreden van de andere zijde tegen Alberic de Swarte. Bij het verwijderen van laatstgenoemde uit de leiding van de „Vlaamsche Stem” toch betrof het eenvoudig een volstrekt niet ongeoorloofd onschadelijk maken van iemand, die door zijn verandering van houding tot politiek tegenstander geworden was. Die tegenstander werd daarbij in niets anders getroffen dan juist in zijn politieken invloed. Door den maatregel tegen René de Clercq echter trof men een politiek tegenstander in zijn levenspositie, in zijn bestaanszekerheid ; het was, om de kernachtige Vlaamsche uitdrukking te gebruiken, een geval van broodroof ; dienzelfden broodroof, waaraan de Belgische regeering zich drie jaar later op zoo groote schaal tegenover de activisten zou schuldig maken. Dat de heer Alberic de Swarte, die nog steeds voorzitter van het comité der Belgische school was, zich in deze zaak niet meer dan formeel afzijdig wist te houden, deed hem terecht in de oogen van René de

Clercq niet geheel vrij uitgaan. Maar de booze geest in het geheele opzet, de man op den achtergrond, de schaduw, aan wien René de Clercq zijn afzetting het felst heeft geweten, was Frans van Cauwelaert.

In die dagen na zijn onderhoud met den minister, maar voordat de maatregel tegen hem getroffen was, in die dagen van onzekerheid en Belgische dreiging, voelde René de Clercq, op een avond van zijn werk huiswaarts keurend, ineens dat machtige gedicht in zich opkomen, dat zijn eigenlijke aktivisme inleidt : „Aan die van Havere, toen zij vergaten, dat ook Vlaanderen in België lag”. Het was dus het eerste Noodhoornlied, dat hij maakte, en het refrein ervan zou de zinspreuk van zijn verdere leven worden :

„Heb ik geen recht, ik heb geen land ;
Heb ik geen brood, ik heb geen schand ;
Vlaanderen, Vlaanderen, met hand en tand
Sta ik recht voor u,
Vecht voor u !”

Een oogenblik dacht hij eraan, dit gedicht ter zijde te leggen, om in deze beslissende dagen aan de Belgische regeering geen nieuwen aanstoot te geven. Maar al ras overwon hij zijn vrees en liet het nog op 17 October in de „Vlaamsche Stem” verschijnen.

Het eerstvolgend Belgisch staatsblad bracht het afzettingsbesluit, dat reeds den 5en October door den koning was geteekend. Is het niet, of men het besluit nog even had laten liggen om een gunstige gelegenheid voor de publicatie ervan af te wachten, en die gelegenheid in het ver-

schijnen van het gedicht „Aan die van Havere” meende te hebben gevonden !

Zijn eerste Noodhoornlied was dus geschreven, maar de groote ommekeer in hem zou zich eerst twee maanden later voltrekken. Hierover wordt onder II bericht.

Maar dan volgt ook een tijd van koortsachtig voortwerken in de ingeslagen richting : in „de Toorts”, in „Dietsche Stemmen”, en vooral aan den „Noodhoorn”, waarvan de eerste uitgave nog in 1916 verscheen. Tevoren reeds was er een steun-uitgave van „Van aarde en hemel” verschenen, om hem in den eersten financieelen nood na zijn afzetting bij te staan.

In Juli 1917 kwam René de Clercq naar Vlaanderen, om er te Antwerpen en te Brussel de herdenkingsrede op Guldensporendag uit te spreken. Te Brussel geschiedde dit den 10en, te Antwerpen den 11den Juli. Bij die gelegenheid ontmoette hij voor de eerste maal Ria. Hij was nu over alle bezwaren tegen samenwerking met den bezetter heen gestapt. Hij aanvaardde met medewerking der Duitschers een betrekking als conservator van het Wiertz-museum te Brussel, welke hem in staat stelde, te leven.

In November 1918 week hij andermaal naar Holland uit. De Belgische regeering liet hem wegens zijn aktivisme ter dood veroordeelen en op de Groote Markt te Brussel in effigië terechtstellen.

II. ZIJN BEKEERING TOT HET AKTIVISME.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 FIFTH AVENUE
NEW YORK, N. Y. 10018

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 FIFTH AVENUE
NEW YORK, N. Y. 10018

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 FIFTH AVENUE
NEW YORK, N. Y. 10018

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 FIFTH AVENUE
NEW YORK, N. Y. 10018

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION
455 FIFTH AVENUE
NEW YORK, N. Y. 10018

„Voor het volk” reeds bevat meer dan alleen dichterlijke uiting. Het bevat ook de uiting van een overtuiging. Het bevat die vele jonge, krachtige zangen, waarin zich zijn liefde voor het volk, voor het arbeidende Vlaamsche volk heeft geuit. Het volk, dat hij liefhad, omdat het arbeidend en omdat het Vlaamsch was ! Zijn socialistische sympathie klinkt er reeds in door, doch bijna nooit — gelijk bij anderen — bitter en vol nijd, maar getemperd vooral ook doordat deze liederen alle voor het landvolk geschreven zijn, dat hij niet minder liefhad dan het land dat het bewoonde, en niet voor een verpolitiekt groote-stads-proletariaat. Als de meest voortreffelijke liederen uit den bundel „Voor het volk” noem ik : „De wiedsters” („Gedichten”, blz. 231), „Het lied van het vlas” („Gedichten”, blz. 234), „Het lied der terwe” („Gedichten”, blz. 241), „De Duitsche hoornen” („Gedichten” blz. 250), „Vlaamsche kermis” („Gedichten”, blz. 268), „Het lied van Bacchus” („Gedichten”, blz. 272), „Mensch zijn” („Gedichten”, blz. 295), „Het lied van den arbeid” („Gedichten”, blz. 296), en „Liederen, leeft” („Gedichten”, blz. 305). Het zijn deze en dergelijke gedichten die René de Clercq op blz. 55 van „Harmen Riels” deden zeggen, dat zijn kunst „dieper, geweldiger, meer denkend was geworden”, en waarop hij in zijn beschrijvingen van de bladzijden 72—86 voornamelijk het oog heeft.

Later, in „Toortsen”, zou die socialistische overtuiging nog verscherpen. De „Toortsen” zijn n.l. ingegeven door het stadsleven te Gent, dat hij op de aangehaalde plaats uit „Harmen Riels”, blz. 55, zegt voor zijn verdiepte kunst noodig te hebben. Toch zijn er vele reminiscenties

aan het land in overgebleven. Zijn socialistische overtuiging spreekt er dus sterker, harder uit dan uit zijn jeugdedichten. Maar ook zijn Vlaamsche overtuiging is verscherpt. Hij zag in, dat met taalstrijd alleen het Vlaamsche volk niet gered kan worden. Dat hiertoe de staatkundige vrijmaking noodig is.

„Den mensch eerst, dan het volk ontvoogden.
Brenge arbeid breeder arbeid voort !
Wie slechts de taal te redden poogden,
Krakeelden om een ijdel woord”,

zoo klinkt het in het breede gedicht „Nachtronde”, waarmee de bundel „Toortsen” opent (zie blz. 14). Hij spreekt nu ook voor het eerst het woord „Dietsch” uit. Zoo in „Nachtronde” (op blz. 11) :

„Voorbij het heerlijk luid verleden,
Het sterke, stoute, trotsche Dietsch !
Voorbij, voorbij wat ouders deden !
Wat zonen klagen strekt tot niets”.

Zoo ook in „Wat doen wij voor u ?” (blz. 48). En deze, zijn Dietsche overtuiging, zou op den duur de sterkste blijken. De reeds uit bovenstaand citaat uit „Nachtronde”, blz. 14 blijkende opvatting, dat in Vlaanderen de strijd voor maatschappelijke ontvoogding van de Dietsche volkszaak niet te scheiden was, is de oorzaak geworden van zijn breuk met de Belgische sociaal-demokratie. René de Clercq, bij wien zoowel de socialistische als de democratische overtuiging niet, gelijk bij de partijleiders, op de Fransche

revolutie, maar op het Midden-Eeuwsche Vlaanderen terug ging (vergelijk bovenstaand citaat uit „Nachtronde”, blz. 11), zag, wat deze niet zagen : den band tusschen deze beide begrippen en de nationale idee. Het woord „Dietsch”, dat immers synoniem is met „volksch”, verkreeg in zijn mond eerst volle beteekenis. Zelf heeft hij deze oorzaak van zijn breuk met de socialistische partij uiteengezet op blz. 99 van „Harmen Riels”. En op blz. 101 laat hij er nog een betoog op volgen, hoe een zuiver internationalisme juist tot het door hem voorgestane nationalisme leiden moet. Natuurlijk ! Want goed begrepen nationalisme is immers niets anders dan het streven om de volken te bevrijden uit een sfeer van vreemde, uitheemsche invloeden, voor zoover deze invloeden de normale ontwikkeling van het geestelijk leven, een natuurlijke ontplooiing van den eigen aard, belemmeren of beletten.

Maar naast deze principieele reden was er nog een andere voor zijn breuk met de partij. Dat was de geest van zelf-zucht, van baatzucht, van baantjesjagerij, welke de leiders beheerschte, die er slechts op uit waren om over de rugen van hen, wier belangen zij heetten voor te staan, de maatschappelijke ladder op te klimmen. Voor hem was het een eisch van elementair fatsoen, dat een leider der volkspartij het lijden en de nooden van het volk deelde, en niet als een parasiet uit dat lijden en die nooden meer voordeel trok dan de verguisde kapitalisten zelf. En deze eenvoudige gedachte drukt hij in de onnavolgbare meesterschap van zijn dichterlijke visie aldus uit : „Liever een vogel in de sneeuw dan een rups op een blad” („Harmen Riels”, blz. 72), een rups, „niet te sparen omdat ze in

de schoone dagen aleens opvlinderen kon van bloem tot bloem, weer om den honig" (blz. 92).

In de „Toortsen" bevinden zich dus reeds duidelijk de uitgangspunten voor zijn later bewust Vlaamsch-nationalistische, Dietsche overtuiging, voor zijn aktivisme. En het is dan ook niet te verwonderen, dat hij een drietal toortsen, de nrs. XXVI, XXVII en LV : „Wat doen wij voor u?", „Als een sterke man", en „Is 't Noorden het hoofd", waarin die uitgangspunten het duidelijkst uitkomen, naar den „Noodhoorn" in zijn definitieven vorm heeft overgebracht. Ook in „De zware kroon" zijn naast de Belgisch patriottische liederen enkele Vlaamsch georiënteerde te vinden, en ook hiervan nam René de Clercq er later drie in den volledigen „Noodhoorn" op : „Geef arbeid mij", „De witte kaproen", en „Ter zege". Behalve met het socialisme namelijk had René de Clercq, alvorens hij tot een zuivere Vlaamsch-nationale gezindheid, en daarmee tot het aktivisme komen kon, nog met iets anders te breken. Met zijn Belgisch patriottisme namelijk. Want hoe vreemd het ook klinken moge, van den aanvang af had er in hem een Belgische aan zijn Vlaamsche vaderlandsliefde evenwijdig geloopt. Reeds in „Voor het volk" zijn enkele Belgische liederen te vinden, ter gelegenheid van het Belgische $\frac{3}{4}$ eeuwfeest in 1905 gemaakt. En voor de tweede maal kwam dit Belgische patriottisme tot uiting in 1914, bij het uitbreken van den wereldoorlog ; het is toen, dat de meeste gedichten, die den inhoud van „De zware kroon" vormen, zijn ontstaan.

Doch allengs keerde het getij in hem. Hoe hij door de

Belgische regeering om zijn Vlaamschgezindheid werd gebroodroofd, heb ik boven onder I verteld. Twee maanden later nu zou hij voor goed en zonder voorbehoud de partij kiezen van het aktivisme. Bij het uitbreken van den oorlog waren er namelijk in Vlaanderen ook geweest, die den storm geheel anders doorleefd hadden dan René de Clercq. Zij hadden, wanneer zij in het Belgische leger hadden moeten dienen, het als een diepe tragiek ondergaan, dat zij aldus genoodzaakt waren, aan den verkeerden kant te staan, of wel, wanneer zij tehuis hadden mogen blijven, de komst der Duitsche legers in hun hart als den aanbrekenden dag van de Vlaamsche bevrijding begroet. Uit eerstbedoelde mentaliteit zou weldra de Vlaamsche frontpartij ontstaan, die voor het uiterlijk slechts op een menschwaardige behandeling der Vlaamsche soldaten aanstuurde, maar waarin innerlijk het streven bestond, in massa naar de Duitschers over te loopen. Uit de tweede bovenbedoelde gezindheid groeide al dadelijk de beweging, die men later het Vlaamsch aktivisme heeft genoemd, en die, door in het bezette gebied met de Duitschers samen te werken, voor Vlaanderen het recht wilde trachten te verwerven, dat de Belgische regeering het altoos had onthouden.

Het was op een bijeenkomst van eenige in Holland vertoevende Vlamingen met den afgezant der in Vlaanderen werkende aktivisten in een woning op het Leidscheplein te Amsterdam op 15 en 16 December 1915, dat René de Clercq's eigenlijke bekeering tot het aktivisme plaats vond. In zijn bijdrage in het door den Dietschen Bond ter gelegenheid van het Belgisch eeuwfeest in 1930 uitgegeven

boek „Voor — 1830 — Na” bericht René de Clercq over deze bijeenkomst het volgende : „Nadat ik in 1915 uit Belgischen staatsdienst werd ontslagen, kwam de Gentsche dominee Domela Nieuwenhuis-Nijegaard naar Amsterdam om handteekeningen van Vlamingen te krijgen op een stuk, waarin Vlaanderen zelfstandig en België vervallen werd verklaard. Enkele der op die vergadering aanwezige Vlamingen wilden terstond onderteekenen. Ik kon niet, ik mocht niet, omdat ik, ondanks veel, zoo niet in de Belgische regeering, dan toch nog in Koning Albert geloofde. De heer Domela hield eraan, ook mijn handteekening te hebben. En toen gebeurde iets, dat ik nooit vergeet. Hij rees rechtop, de hooge schoone man met de lange witte lokken en het sprekend eerlijk gelaat, en zei met van aandoening trillende stem, terwijl zijn blauwe oogen geweldig straalden : „De Clercq, in uw zoogenoemde Belgische liederen hebt gij België geschreven, maar Vlaanderen gevoeld”. Het was alsof plotseling voor mijn gezicht een zwart gewolk openscheurde en de hemel blauw stond: „Dominee”, zei ik, „het is zoo. Gij kent mij beter dan ik zelf”. Ik kon den edelen man niet laten heengaan met ledige handen. Er werd een ander stuk opgesteld, waarin verklaard werd, dat Vlaanderen zelfstandig moest worden, indien de Belgische regeering voortging met Vlaanderen zijn recht te onthouden.... Een voorwaardelijk stuk. Thans weet ik en verklaar : Wil Vlaanderen ooit zelfstandig worden, België moet verdwijnen ; zonder voorbehoud. Wij dragen in ons hart een droom zoo schoon, zoo schoon ! Het Vlaamsche volk is vrij en draagt zijn eigen kroon !” („Voor—1830—Na”, blz. 55 en 56).

Hieruit blijkt tweeërlei. Ten eerste, dat René de Clercq zich in 1930 nog goed het inzicht herinnerde, dat Ds. Domela Nieuwenhuis-Nijegaard hem in den aard van zijn eigen voormalige Belgische vaderlandsliefde had geopend. Want inderdaad is er van dien tijd af geen Belgisch lied meer uit zijn pen gevloeid! Het werd van nu af aan: de „Noodhoorn”. Maar in de tweede plaats blijkt uit bovenstaande aanhaling, dat René de Clercq zich in 1930 niet helder meer herinnerde, hoe ver op 16 December 1915 zijn Vlaamsch aktivistische overtuiging reeds was gevorderd. Want in werkelijkheid was het toen door hem geteekende stuk volstrekt niet voorwaardelijk! Het was een anti-Belgische verklaring zonder eenig voorbehoud, waarin zelfs zoo ver werd gegaan, dat het verlangen naar het in het leven roepen van een onafhankelijken staat Vlaanderen werd uitgesproken.

Op dit verschil tusschen de herinnering, welke René de Clercq in 1930 nog aan dit stuk had bewaard, en de werkelijkheid van den inhoud ervan is door Ds. J. D. Domela Nieuwenhuis-Nijegaard gewezen in een artikel in de „Dietsche Gedachte” van Juni 1933, waarin hij tot het plaatsen van een Bautasteen op het graf van René de Clercq opwekte, en vervolgens nog eens in een voordracht op 11 April 1934 in het hotel „De twee steden” in den Haag voor het Algemeen Nederlandsch Verbond en de Vlaamsch-Hollandsche Vereeniging aldaar met hetzelfde doel gehouden. De heer Domela heeft mij de door hem op schrift gestelde aantekeningen voor die voordracht ter beschikking gesteld, en mij mondeling nog medegedeeld, dat er op de bijeenkomst van 15 en 16

December 1915 verschillende concept-verklaringen aanwezig waren, en dat juist door René de Clercq, die immers aanvankelijk bezwaren had, de onderhavige verklaring is uitgekozen. Anderen konden zich ook hier nog niet mee vereenigen en teekenden niet. Had René de Clercq in 1930 den inhoud van het door hem gekozen stuk nog helder voor oogen gehad, hij zou er, naar uit zijn boven aangehaalde woorden volgt, trotsch op zijn geweest, dat hij reeds toen een stuk had geteekend, dat zoo wonderwel met zijn latere rotsvaste overtuiging overeenstemt. Ik ben den heer Domela Nieuwenhuis-Nijegaard dan ook zeer erkentelijk, dat hij mij in de gelegenheid heeft gesteld, hier een fotografische reproductie van het volledige stuk op te nemen. Het luidt als volgt :

AMSTERDAM, 16 December 1915.

*Aan den Weleerwaarden Heer
Ds. J. D. Domela Nieuwenhuis-Nijegaard,
Predikant te Gent.*

Weleerwaarde Heer,

Met vertwijfeling hebben de Vlamingen in Holland de vreeselijke gebeurtenissen gevolgd, die Vlaanderen aan den rand van den afgrond hebben gebracht.

De vijandelijke, van dag tot dag scherper wordende houding der Belgische regeering tegenover de Vlamingen, en het stelselmatig verwerpen van onzen rechtvaardigen, loyalen eisch, brengen ons tot de overtuiging, dat voor ons Vlaanderen de eindelijke rust en een heilvolle toekomst in een Belgisch staatsverband onmogelijk zijn en dat een Koninkrijk Vlaanderen de eenige oplossing is.

Amsterdam 16 December 1915

Van den Welteerwaarden Heer
H. J. D. Douela Mienwerkuys, My, gea.
Predikant te Gent

Welteerwaarde Heer..

Met vertwijfeling hebben de
vlamingen in Holland de vreeselijke
gebeurtenissen gevolgd die Vlaanderen
aan den grond van den afgrond hebben
gebracht.

De vijandelijke, van dag tot dag scherper
wordende houding der Belgische Regering
tegenover de vlamingen, en het stelselmatig
verwerpen van onrechtvaardigen, loyalen
eisch, brengen ons tot de overtuiging
dat voor ons Vlaanderen de eindelijke
rust en een heilvolle toekomst in een
Belgisch staatsverband onmogelijk zijn
en dat een Koninkrijk Vlaanderen de
eenige oplossing is.

Daarom zijn wy bereid uit al onze

kracht den strijd voor Vlaanderen
volledige zelfstandigheid tot het uiterste
door te zetten:

Ons doel is de verwezenlijking van een
zelfstandigen Staat, onafhankelijk en
afgescheiden van het ons vreemde, tot
hiertoe ons bijgewoone en beheersende
valedom;

een Vlaamschen Staat, met een in
al zijne vertakkingen uitsluitelijk Vlaams
Bestuur, en in de allereerste plaats - als
onuitbeerlyken grondsteen van onze
herwaarding - met een onderwys dat Vlaams
van laag tot hoog - het opkomeut Vlaanderen
tot een natuurelyk ontwikkelde, gezond
en edel Volk - zooals het vroeger was - moge
worden: krachtige waarborg van een
schoon en edel Vlaanderen in de toekomst,
krachtigen tongtak van den sterken
edelen Germaanschen boom.

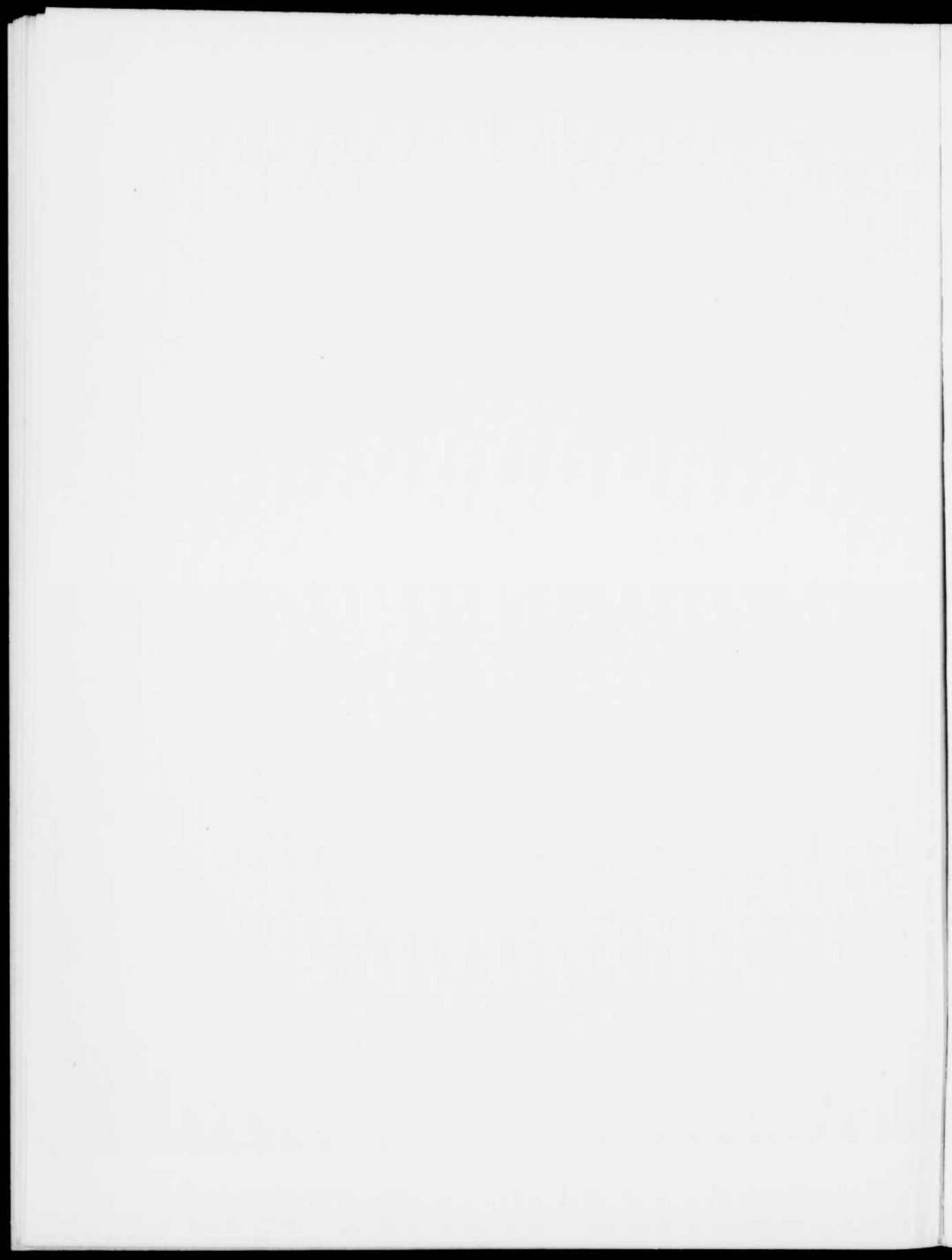
D. L. Bruley

Alme de Clercy

P. Rietjens

D. M. Minnaert

J. van der

Daarom zijn wij bereid uit al onze kracht den strijd voor Vlaanderen's volledige zelfstandigheid tot het uiterste door te zetten. Ons doel is de verwezenlijking van een Zelfstandigen Staat, onafhankelijk en afgescheiden van het ons vreemde, tot hiertoe ons bijgevoegde en beheerschende Walendom ;

een Vlaamschen staat met een in al zijn vertakkingen uitsluitend Vlaamsch Bestuur en in de allereerste plaats als onontbeerlijken grondslag voor onze herwording, met een onderwijs, dat, Vlaamsch van laag tot hoog, het opkomend Vlaanderen tot een natuurlijk ontwikkeld, gezond, edel Volk, zooals het vroeger was, moge vormen: krachten waarborg voor een gezond en edel Vlaanderen in de toekomst, krachten tak van den sterken, edelen Germaanschen boom.

(geteekend :) DR. L. BRULEZ.
DR. M. MINNAERT.
DR. EGGEN.
RENÉ DE CLERCQ.
RIETJENS.

Men ziet, het stuk spreekt duidelijk. In zijn bovenbedoelde voordracht in den Haag zei Ds. Domela Nieuwenhuis-Nijegaard nog met betrekking tot het door René de Clercq beweerde voorwaardelijk karakter van het stuk : „Zulk een verklaring zou ik nooit aanvaard hebben en was voor mijn doel ook nutteloos, onbruikbaar of *gevaarlijk*”. Maar, zooals de heer Domela eveneens zei : het stuk wàs niet voorwaardelijk. Er wordt immers niet in gezegd : indien de Belgische regeering op den verkeerden weg

voortgaat, dan zullen wij den eisch der Vlaamsche zelfstandigheid stellen, maar : aangezien de Belgische regering getoond heeft, op den verkeerden weg voort te gaan, stellen wij thans den eisch der Vlaamsche zelfstandigheid. Ik meen, dat op grond van het voorafgaande met beslistheid mag worden vastgesteld, dat René de Clercq vanaf 16 December 1915 zonder voorbehoud de partij van het aktivisme heeft gekozen, en wel van het aktivisme in zijn scherpsten vorm, dat uitging op een volkomen onafhankelijk Vlaanderen.

III. RENÉ DE CLERCQ SEDERT 1917.
DE BRIEFWISSELING MET RIA.

Sedert 1917 is René de Clercq's leven : Ria.

Het is goed om dit duidelijk voor oogen te houden en zich voortdurend te blijven herinneren, wanneer men zijn sedert dien ontstane werken leest. Want zij zijn alle in meerdere of mindere mate door haar geïnspireerd.

Ik weet, dat door het in het volle licht stellen van zijn betrekkingen tot Ria vele gevoeligheden worden gekwetst. Daarom ga ik in dezen zoo bescheiden mogelijk te werk. Maar wie de laatste 15 jaren van René de Clercq's leven wil kennen, en daardoor zijn werken uit die periode — zijn beste ! — ten volle wil leeren begrijpen en naar waarde schatten, moet het essentiele van de verhouding tot Ria afweten.

Men kan over René de Clercq niet schrijven zonder een ruime mate van aandacht te wijden aan den invloed niet alleen, die er sedert 1917 van Ria op hem is uitgegaan, maar ook aan de feitelijke levensomstandigheden, die ons uit hun briefwisseling duidelijk worden en ons zijn uiterlijke levensbeeld teekenen. Om van de dichterlijke uitingen, welke zijn brieven bevatten, nu nog maar te zwijgen !

Ik volg thans deze briefwisseling op den voet.

Het eerst ontmoette hij Ria bij de herdenking van den Gulden-sporensdag te Brussel en te Antwerpen op 10 en 11 Juli 1917. Op beide avonden sprak René de Clercq de herdenkingsrede uit. Op beide avonden ontmoette hij Ria, en reisde van Brussel naar Antwerpen met haar samen. En reeds twee dagen later, op 13 Juli, schrijft hij haar zijn eersten brief.

„Lieve Maria,

Midden al 't geluk van Woensdagavond had ik maar een spijt : dat het officieel gefeest mij al den tijd van u weghield. Mijn beste vreugd las ik in uw oogen....” enz.

Het zou echter nog even duren, al eer deze twee voor geruimen tijd in elkanders nabijheid zouden zijn. Want René de Clercq ging nog voor een paar maanden naar Holland terug. Eerst in October aanvaardde hij zijn betrekking als conservator van het Wiertzmuseum en vestigde hij zich dus te Brussel. En van nu af aan ontstaat er een geregelde, vrijwel dagelijksche briefwisseling, alleen onderbroken door de dagen, dat hij Ria, die te Antwerpen woonde, van aangezicht tot aangezicht zag.

Het merkwaardige van deze briefwisseling is, dat ze van René de Clercq's zijde dikwijls niet veel anders inhield dan het Rialied of de Rialieder, welke hij dien dag had gemaakt. Soms met enkele inleidende of afsluitende woorden erbij, soms dit niet eens. Men kan aldus nagaan, niet alleen in welke chronologische volgorde deze liederen zijn ontstaan, maar ook, hoe ze zijn ontstaan, d.w.z. welke hun oorspronkelijke vorm was en welke polijstingen de dichter er nadien in heeft aangebracht. Het ligt niet op mijn weg, dit een en ander voor elk Rialied na te gaan. Maar enkele grepen, naar datgene wat bijzonder treffend is, wil ik toch in den loop van dit opstel wel in dit materiaal doen. Zoo wil ik uit dezen eersten tijd toch wel het ontstaan vermelden van een aantal gedichten uit „Het boek der liefde”. Zoo op 10 October nr. 16, op 22 October nr. 3, op 23 October nr. 14, op 4 November nr. 23, op 6 November

nr. 6 en nr. 5, en nr. 26, op 8 November nr. 25. Voor dit laatstgenoemde gedichtje is het nu b.v. eens aardig, na te gaan, hoe het werd. Zijn brief van 8 November besluit hij met de enkele strofe :

„Laat nu de liefde schenken
bij vele vreugd veel smart,
gij zijt in al mijn denken,
gij vult geheel mijn hart....”

Op 12 November is er reeds een driestrofig gedichtje uit gegroeid, maar anders nog dan het in zijn definitieven vorm luidt. Namelijk aldus :

„Moet ook de liefde schenken
bij vele vreugd veel smart,
zij heerscht in al ons denken,
zij vult geheel ons hart.

Zij voedt ons rijkste leven,
Zij is ons vleesch en bloed,
het sterkste van het streven,
het hoogste van den moed.

Wat nood, zoo nijd van menschen
ons donker tegen blik?
Wat wij in schoonheid wenschen
heeft God al lang beschikt.”

En dan, weer een paar dagen later, heeft hij het gevonden zooals het zijn moet en zooals het nu in „Het boek der liefde” te lezen staat :

Mag nu de liefde schenken
bij vele vreugd veel smart,
zij heerscht in al ons denken,
zij vult geheel ons hart.

Als in de gouden kleuren
van 't herfstelijk geboomt',
God zelf is in 't gebeuren,
dat onze zielen vroomt.

Wat nood, zoo nijd van menschen
ons donker tegenblik?
Wat wij in schoonheid wenschen
heeft Hij al lang beschikt.

Van 12 November dateert ook nr. 63.

Een week later is hij in Duitschland. Want naast zijn eigenlijke betrekking als conservator van het Wiertzmuseum — destijds ook door Conscience waargenomen — die hem weinig te doen gaf, vulden activistische werkzaamheden zijn leven geheel. Behalve zijn hoofdredacteurschap van de „Gazet van Brussel”, die weliswaar hoofdzakelijk door de andere redacteurs werd volgeschreven en waar zijn voornaamste activiteit bestond in het schrijven van brieven aan Ria op met het hoofd van dat dagblad bedrukt papier, maar waarin toch van tijd tot tijd ook een artikel van zijn hand verscheen, behalve zijn hoofdredacteurschap van de „Gazet van Brussel” vervulde hij ook de taak, het land af te reizen en spreekbeurten te houden om tot deelneming aan het aktivisme op te wekken. En zoo voerde hem deze taak ook naar Duitschland. In zijn brief van 18 November

bericht hij Ria van zijn bezoek aan en toespraak in het Vlaamsche krijgsgevangenenkamp te Göttingen. Op 27 November is hij in Berlijn, waar hij Gerhard Hauptmann en andere Duitsche dichters ontmoet. Verder bezoekt hij op die tournee nog Hannover, Bremen, München.

Op 14 December is hij te Brussel terug en ontstaat het gedicht „Hoog staan de avondboomen” („Boek der liefde” nr. 33). Op 16 December volgt dan nr. 27, op 29 Dec. nr. 32, op 30 of 31 December nr. 70.

In diezelfde laatste maanden van het jaar 1917, werkt hij ook aan een paar groote epische gedichten uit de trilogie : „De eerste ouders”. Het thans als tweede in die trilogie geplaatste gedicht : „De appel” was reeds vroeger, in 1915, geschreven en in de steunuitgave van „Van aarde en hemel” opgenomen geweest. Nu begint hij aan het in den herdruk van „Van aarde en hemel” als eerste der trilogie geplaatste gedicht : „De bloesem”, wel het schoonste der drie. Reeds op 15 October schrijft hij aan Ria hierover. En op 23 October deelt hij haar het plan voor het afsluitende gedicht : „Het kroost”, mede. Ook op tournee in Duitschland werkt hij hier nog aan en vertelt daarvan.

En zoo gaat zijn leven en zijn werk voort. Men denke zich even de politieke situatie van het oogenblik in : Januari 1918. In Rusland had het Bolsjewisme de macht in handen gekregen, en daarmee aan Rusland's deelneming aan den wereldoorlog een einde gemaakt, waardoor voor het oogenblik de kans op een standhouden van Duitschland en daarmee die op een bevrijding van Vlaanderen verbeterd scheen. Onder den indruk van deze veranderde

situatie schrijft hij in zijn brief van 11 Januari een gedichtje, dat nimmer in een zijner bundels werd opgenomen, maar als teekenende uiting toch wel verdient hier te worden afgedrukt :

Wat leert de domme domme Rus ?

Gezond verstand.

Als Vlaand'ren vrij komt krijgt ge een kus,
daar heel mijn hart in brandt.

Als Vlaand'ren op zijn eigen staat,
zooals het moet,
kan heel de wereld ons geen kwaad,
wij heel de wereld goed.

Veel hart, veel geest en weinig geld,
het is niet veel.

Maar als het beste wordt geteld,
wij staan, wij doen ons deel.

Het heldert. Nacht verwaait en wolk.

Omhoog, mijn vlag,

Mijn Vlaamsche vlag !

Wij zijn het trotsche zonnevolk,

Dat straalt in open dag.

Ja, de ijver voor de Vlaamsche zaak grijpt hem in deze dagen meer en meer aan. Zijn brief van 26 Januari schrijf ik ten bewijze ervan geheel af. Hij was toen juist weer in Duitschland geweest en over Holland naar Vlaanderen teruggekeerd.

„Lieve Ria,

Binnen een uur vertrek ik naar Gent : ik hoop er flink Vlaamsch werk te doen. De tijd dringt tot daden.

Uit Holland ben ik teruggekeerd niet met een hooge borst, maar met een rechten rug en een willenden kop. Of ik arbeid, of ik strijd, of ik liefheb, het moet edel zijn, sterk en schoon. Gansch of niets ! Wie voor het beste niet het beste inzet, kan in deze dagen thuisblijven, een brandel op het vuur gooien en zijn koude voeten warmen. Ik draag mijn vuur in mijzelf.

Ook onze liefde, Ria, moet edel wezen, sterk en schoon. Ook zij draagt haar vuur in haarzelve.

Gij houdt van Vlaanderen, gij houdt van kunst en veel van een Vlaamsch dichter. Blijf zoo, Ria. Alleen dwazen kunnen afkeuren. Wie kijkt er om, waar hondjes keffen achterrugsch ? Laat uw oogen en uw trouw om mij zijn, en beter worden mijn geest en hart.

Dag lieve lieve. Ik ijl naar het station !

Donderdag verwacht ik je vast te Brussel. Dan spreken we af voor 3en Februari. Lees je „Tamar” ? Vertel me daarvan....

Tot wederziens

Uw trouwe

RENÉ”

Inmiddels gaan de Rialiederen onverdroten voort. Op 4 Januari was nr. 37 ontstaan, op 8 Januari nr. 36, op 9 Januari nr. 38, op 17 Januari nr. 46, op 18 Januari nr. 45. Op 3 Februari volgt dan nr. 42, op 6 Februari nr. 48, op 12 Februari nr. 50 (althans gedeeltelijk), op 13

Februari nr. 51, op 18 Februari nr. 49 (dat in werkelijkheid het 50e Rialied was, dat hij maakte), op 19 Maart nr. 60. Maar ik wil deze opsomming staken. Alleen wil ik er nog op wijzen, dat het drietal zeer schoone gedichten, dat thans in „Het boek der liefde” de nrs. 84, 85 en 86 vormt, in een heel kort tijdsbestek is ontstaan, namelijk de nrs. 84 en 86 beide op 4 Juni, en nr. 85 op 7 Juni 1918. Dit drietal, dat ook naar zijn inhoud ten nauwste samenhangt, is dus terecht bijeen geplaatst. Men heeft zich bij het lezen der vorige bladzijden wellicht afgevraagd, waarom dit niet met alle gelijktijdig of bijna gelijktijdig ontstane gedichten het geval is. De reden hiervan is, dat René de Clercq er bij het samenstellen van „Het boek der liefde” naar heeft gestreefd, de liederen aldus te groepeeren, dat men bij het lezen zich in zekeren zin een roman zag ontwikkelen; m.a.w.: „Het boek der liefde” heeft de schrijver zich gedacht als een roman in gedichten. Op 29 Mei schrijft hij haar uit Elsene: „Uw brief heeft mij prachtig geholpen tot het schrijven van een vers, dat al lang in mij lag, en niet vlotten wou”. En naar mate het jaar vorderen zou, zou ook zijn dankbaarheid steeds groeien. Zijn natuur had altijd aan aanmoediging, aan bijval behoefte gehad. Wellicht is het vooral om die aanmoediging, die hij bij hem vond — naast hetgeen hij over kunst in het algemeen en verskunst in het bijzonder in de gesprekken met hem leerde — dat hij aan den ouden Hugo Verriest zijn leven lang zulk een goede herinnering heeft bewaard. Zoo kon hij met dankbare blijdschap vertellen, hoe hij eens in zijn jonge jaren bij den ouden pastor kwam en deze hem zeide: „Jongen, nu heb ik

daar in de dalende avondzon op het land een boerenkar zien gaan. De boer stond er op en hield de teugels. Zijn zoon, een knaap van een jaar of 14, stond naast hem. En ik zag, hoe daar in die dalende avondzon die boer, één oogenblik maar, de teugels aan zijn zoon in handen gaf. Dan nam hij ze weer van hem over. En zie, toen dacht ik, hoe dat onze Vondel dat gedaan zou hebben, en hoe dat onze Rubens dat gedaan zou hebben, en hoe dat Rembrandt dat gedaan zou hebben; en ik dacht, hoe dat Goethe dat gedaan zou hebben. En zie, René, toen dacht ik, hoe gij dat zoudt doen". En dan vertelde René de Clercq, hoe hij na dat gesprek dagen lang had rondgelopen met het gespannen verlangen, om nu ook eens in de avondzon zulk een boerenkar te ontmoeten, om dan over dit grootsche gegeven aan het werk te kunnen gaan! Ja, hij had van jongsaf aan aanmoediging en bijval behoefte gehad. En nu, in 1918, nu ging dit alles zoo vanzelf! Nu had hij Ria!

Den zomer van 1918 ga ik met stilzwijgen voorbij, om weer even aan de veranderingen in de politieke verhoudingen te herinneren, welke het najaar brengen zou. Eind October, begin November werd het duidelijk, dat de wereldoorlog ten einde liep, en wel ten gunste van de Geallieerden. De terugkeer van het Belgische staatsgezag in Vlaanderen was dus te wachten, en daarmee de mogelijkheid eener vervolging van hen, die in het aktivisme hadden gestaan. Het was, althans voor degenen, die er een vooraanstaande rol in hadden gespeeld, dus geraden, zich in tijds in veiligheid te brengen. Zoo begaf ook René de Clercq zich naar Holland. Ondanks dezen voor-

zorgsmaatregel blijft er echter in dezen en den eerstvolgenden tijd in zijn brieven een optimisme ten opzichte van de regeling der Vlaamsche aangelegenheden doorklinken, dat van een zoo grenzenlooze naïveteit getuigt, dat het bijna ongeloofwaardig aandoet. Toch was het ongetwijfeld eerlijk gemeend. Het was een volkomen misplaatste goede trouw ten opzichte van de te verwachten vredesvoorwaarden en de houding, welke de Belgische regeering tegenover Vlaanderen zou aannemen. Veronderstellingen als : „Als er een gunstige vrede in onzen zin komt en amnaestie, gaan wij in Antwerpen wonen”, of : „Als er een gunstige vrede voor ons komt” e.d., zijn schering en inslag in zijn brieven. Zelfs schrijft hij in zijn eerste briefkaart uit Holland : „Ik ben hier goed aangekomen, en heb alle reden om te hopen, dat voor onze heilige zaak eerlang het beste zal gebeuren”. (Allerheiligen 1918). Toch verliest hij de zorgvuldigheid, ook tegenover Ria, geen oogenblik uit het oog. Hij gaat, opdat de Belgische censuur geen verdenking op haar krijgt en hij haar door zijn brieven niet compromitteert, onder pseudoniem schrijven („Karel Vervoort”, de achternaam van Ria), en zendt zijn brieven over een ander adres.

Hij heeft zich nu in Bussum gevestigd en schrijft haar vanuit de leeszaal aldaar, waar hij placht te werken, op 5 December voor het eerst over het groote werk „Maria Magdalena”, waaraan hij nu begonnen is, en waarvan Ria de bezielende geest was.

Dat hij intusschen met zijn gedachten niet uitsluitend in de sfeer van het letterkundige vertoefde, maar ook een zeer reëel, en ik zou bijna zeggen, alledaagsch verlangen naar

haar had, blijkt wel uit zijn jolige ontboezeming : „Ik verlang (naar u) ; als een kostschooljongen naar zijn tehuis ? Neen, wel meer dan dit ! Als een gevangene naar zijn vrijheid ? Meer. Als een aktivist naar Vlaanderen's verlossing ? Meer nog. Als de wereld naar rust ? Neen, als Ria naar René ! Hoeveel is dat ?” Maar dienzelfden avond nog, „als allen naar bed zijn” (zijn gezin heeft hem naar Holland vergezeld), en „het twaalf uur van den nacht wordt”, schrijft hij haar andermaal, thuis, en nu met al zijn gedachten bij het groote werk. „Blij vermoeid van jagenden arbeid overlees ik opnieuw uw schoonen brief en kus herhaaldelijk uw naam en weer uw portret en weer de haarvlecht. Wat doet gij toch voor mij, en wat werkt gij in mij ! Het tooneel tusschen Maria en Jezus, waaraan ik dagen meende te zullen schrijven, is af Ik hoor u spreken, spreek mede, en noteer Mocht ik u maar voorlezen ; uw raad ware mij zoo kostbaar Dat moet het boek worden der eeuwige liefde. Of er kunst in ligt, weet ik niet, wensch ik niet. Als er maar een hart in brandt Lieve, wees moedig, wees trouw, wees gelukkig. Al mijn levensdagen zijn voor u.” Op 9 December deelt hij haar dan den opzet van het werk in zijn geheel mede. Het laatste hoofdstuk ervan was reeds eerder geschreven. Dat had hij haar voorgelezen. Maar nu zijn ook de eerste drie hoofdstukken af en het vierde ten halve, en er zullen er tusschen dit en het laatste nog vijf volgen. „Ik heb nooit *zoo gewerkt*. Het is gewoon een extase. Lieve, wat dank ik u ! Vóór uw jaardag nog lees ik u de kleine helft van het gedicht voor. Dan hebt gij een idee van het geheele. Wat verlang ik !!!”

En op 11 December heet het weer over „Maria Magdalena” : „Nu is al mijn bestreven, om door een grootsch werk dezen tijd in de eeuwigheid te plaatsen”. En een maand later, op 9 Januari 1919, schrijft hij: „Groot nieuws, mijn werk is af ! Gansch af ! Meer dan 2150 regels, die gij binnen kort nog eens hooren moet. Als het u maar bevalt. Ik heb er goede hoop op”. Zoo had hij dus binnen enkele maanden — en wat voor maanden ; hoe vol van zorgen en gevaren in het leven van den dagelijkschen dag ! — het epische gedicht „Maria Magdalena” geschreven, dat naar inhoud en vorm een waar kleinood is en misschien het gaafste werk, dat hij heeft geleverd.

En zijn werklust staat niet stil ! Op 16 Januari reeds zegt hij, nadat hij haar een gedichtje heeft doen hooren : „Gij ziet, nu het groote werk af is, beginnen de Riallieders weer te bloeien”. Toch zou dit thans nog niet voor lang zijn. De meeste zouden eerst later ontstaan. In dezen tijd begonnen de materiele zorgen hem al te zeer te drukken. Er moest om een broodwinning worden gedacht. Reeds had hij in den brief van 9 Januari geschreven : „Thans kan ik schrijven voor voordrachten en werken om centen te verdienen”. Zijn plan was n.l., door het houden van voordrachten in zijn levensonderhoud te gaan voorzien, en daartoe moest hij zich met dezen en genen in verbinding stellen. In den brief van 16 Februari oppert hij dan wel het plan, om „onzen grooten roman” te gaan uitwerken, maar ook spreekt hij van het schrijven van schetsjes uit zijn vroegere dorpsleven — om den broode. En niet lang daarna overweegt hij zelfs in een brief, dat de periode der Riallieders — er zijn er dan

123 — weldra, als er nog een 30-tal goede bijkomen, zal kunnen worden afgesloten en deze gedichten gebundeld. Wie thans de vier boeken, die ze bevatten, nagaat, zal kunnen ontdekken, dat er in het geheel ruim 350 zijn !

Om aan zijn bestaan een vaste basis te verschaffen, overlegde hij ook met Prof. Bodensteijn, ten einde in Zuid-Afrika een betrekking te verkrijgen als docent aan een universiteit. Ria zou dan met hem medegaan. Verder vormde hij het plan, een grooten kunsthandel op te richten, in Amsterdam. Zoo schrijft hij haar op 14 Februari : „Waarschijnlijk einde Maart of begin April zullen wij ons samen vestigen in de groote handelsstad Amsterdam. Klinkt dat niet deftig en voornaam ? Ik tob en slaaf me letterlijk af om dat hooge doel te bereiken. Doch wat een belooning wacht mij !”

In dezen tijd verkeerden beiden n.l. in de veronderstelling, dat, wanneer er maar een broodwinning voor hem zijn zou, zijn vrouw wel in een echtscheiding wilde toestemmen. Hij had reeds met haar in dien geest gesproken. Hun leven liep nu aldus, dat Ria meestal eens per maand naar Amsterdam kwam en zij elkaar daar ontmoetten, terwijl zij verder voortdurend in briefwisseling stonden. Geen wonder dus, dat beiden naar het oogenblik van een blijvende vereeniging haakten. Maar zoo nabij als zij zich deze hadden voorgesteld, zou ze nog niet plaats hebben. Eerst zou Ria nog door de Belgische justitie in het proces tegen René de Clercq worden gehoord. En ook verder liep de werkelijkheid niet zoo, als hun wenschen zich haar hadden gedacht.

Vanaf Mei begint in zijn brieven veel sprake te zijn van

een omwerken van verschillende zijner werken voor de film. Ook dit, om geld te verdienen. Maar daarnaast beginnen nu de Rialiederen weer in rijke stroomen te vloeien. Op 29 Juni zijn het er al 152. En op 19 Juli kan hij melden, dat hij in drie dagen twaalf liederen heeft gemaakt (waaronder het zomerlied : „Ik zal voor u de zomer zijn” („Het boek der liefde” nr. 166, en „Nagelaten Gedichten”, blz. 57). Op 22 Juli zijn het er al 184, en op 26 Juli reeds 193, op 9 Augustus 210. „Het boek der liefde” was daarmee vrijwel compleet.

En dan dringen zich de materiele zorgen al gauw weer op. Wel komt Ria op 14 Augustus voor een maand in zijn nabijheid, maar van het plan om zich samen te vestigen, kan nog niets komen. Zijn vrouw wil er niet van weten. In September beginnen dan zijn voordrachten aan volks-universiteiten in verschillende steden. Ook vat hij het plan van een kunsthandel, een kleineren, „De blauwvoet” genaamd, weer op. Beraadslagingen worden gehouden en voorbereidingen getroffen voor het verschijnen van den bundel Rialiederen en van „Maria Magdalena”, tezamen met „De bloesem” de tot op dat oogenblik door Ria geïnspireerde werken. Wat hij werkt in deze dagen zijn vooral eenige Noodhoornliederen („Klauwaartsliederen” noemt hij ze thans).

In dezen tijd beginnen ook hun ontmoetingen aan de grens, waarover hij zoo ettelijke gedichten heeft gemaakt. En ook verder begint zijn scheppingsdrang zich weer te roeren. Op Allerzielen schrijft hij haar dat zeldzaam schoone gedicht : „Mijn schamel vuur brandt langzaam uit” („Meidoorn”, blz. 9). En een paar dagen later deelt hij haar

mede, dat hij aan „een nieuw, uitgebreid gedicht” bezig is, „Hero”; het is in de tweede uitgave van „Van aarde en hemel” opgenomen. Wat de Rialiederen betreft, komt hij in dezen tijd met den uitgever tot overeenstemming. Hij verkrijgt het hoogste honorarium, dat hij totnogtoe had genoten (f 800.—; voor „Tamar” had hij f 750.— ontvangen). Alleen gaat het hem aan het hart, dat de uitgever den titel „Rialiederen”, „ons zoo vertrouwd en duurbaar”, veranderen wil in een „die koopers lokt”. Maar tenslotte is hij toch voor dien eisch gezwicht.

De sedert dezen tijd ontstane Rialiederen zijn dus niet in „Het boek der liefde”, maar in „De Meidoorn” te vinden. En ook de in „Nagelaten gedichten” en „Overgebleven gedichten” geplaatste zijn voor het meerendeel in deze latere jaren ontstaan. Wie deze latere gedichten leest, zal het wellicht gaan zooals mij: hij zal ze nog mooier vinden dan de vroegere. Zoo schrijft hij nog in de genoemde Novembermaand het droevig-schoone: „Als ik zal gestorven zijn” („Meidoorn”, blz. 10). En onder de verbeterde lezing ervan (twee dagen na de aanvankelijke) schrijft hij in zijn brief, als om zich van de mate der van haar uitgegane inspiratie goed rekenschap te geven: „Wie heeft dit vers gedicht? René of Ria?” En den dag daarop — uit het boekje, waarin hij de Rialiederen inschreef, blijkt het — maakte hij dat andere, nog stil-droeviger, maar niet minder schoone: „Een bloem valt op mijn hart”, dat in „De Meidoorn” nog niet werd opgenomen, wellicht omdat het dezelfde gedachte uitdrukte als het vorige, misschien ook omdat het hun te veel kostte, om van deze beide kinderen van hun gemoed reeds thans afstand te

doen, maar dat in de „Nagelaten Gedichten” op blz. 25 is geplaatst.

Op dienzelfden dag (20 November 1919) werd de kunsthandel „De Blauwvoet” in de Prinsenstraat te Bussum door René de Clercq geopend. Hij las er „De eerste ouders” voor, en was in zijn brief opgetogen over het goede slagen der bijeenkomst. Er waren werken van Fritz van den Berghe, Gustaaf de Smet, Jozef Cantré, e.a. en er werd al dadelijk flink gekocht.

Weer twee dagen later is hij te Utrecht, om er over de Vlaamsche zaak te spreken, zooals hij nu reeds sedert eenige maanden geregeld hier en daar doet en nog gedurende zoovele jaren geregeld doen zal. Maar dezen keer is het iets bizonders! Hoort hoe hij er de beschrijving van geeft: „Gisteren had ik in Utrecht een harden, maar sterken dag. Bomvolle zaal, veel jeugdig volk, wat lichtzinnig, wachtend op vermaak (na het feest zou er tot in den morgen bal zijn). Met stoute denkebeelden ben ik daar plots binnengevallen. Het werkte ijskoud. De menschen wouën niets van strijd hooren, scheen het. Ik zag lachen en praten. Toen ben ik letterlijk vooruitgesprongen. Heb het publiek heftiger aangesproken, met de geheele massa geworsteld, lijf om lijf: het was er op of er onder. En het was er op! Ik kreeg ze onder mij, en vóór mij. En zoo heilig heerlijk moet dat geweld geweest zijn: voor een staat sterft niemand, tenzij gedwongen door dien staat. Voor een volk sterven de heiligen en de goden.... Ik hoop dat Borms in zijn cel zal meegetrild hebben op het gejuich van honderden menschen, en gevoeld hebben het branden van een vriendenhart. Nooit heb ik zoo iets

beleefd. Tot zeven maal toe moest de stormende menigte me zien".

Geen wonder, na zulk een succes, dat hij op 4 December reeds van nieuwe aanvragen om met een lezing op te treden, kan berichten. In dienzelfden brief vertelt hij haar : „Dezen morgen, ondanks al mijn werk, drong zich weer muziek aan me op : tonen voor »Als ik zal gestorven zijn.«” Hij belooft, het haar te zullen voorleggen, en als het weer mislukt blijkt te zijn, het bijltje erbij te zullen neerleggen. Het is dus in dezen tijd, dat hij voor het eerst de neiging tot componeeren in zich voelde opkomen, die eenigen tijd later hem zoo geheel in beslag nemen zou. Op 9 December schrijft hij weer over voortwerken aan „Hero”, en op den 12en deelt hij al het begin ervan in zijn brief mede. Het is merkwaardig, hoe hij onder zijn drukke werkzaamheden door : het drijvend houden van den kunsthandel, en vooral zijn aanhoudende voordrachten overal door het land verspreid (in dezen tijd schrijft hij haar dikwijls inderhaast vanuit den trein of als hij aan een station op aansluiting moet wachten), nog de gelegenheid vindt tot letterkundig werk ! Maar hij vond haar, en schrijft van nu af telkens over het vloten van „Hero”. „Ach, wat zijt ge al voor mij ! Mijn Heva, Magdalena, Hero . . . mijn Ria !” Inderdaad : op de Rialiedereren, de „Bloesem”, en „Maria Magdalena”, volgde nu „Hero”. Maar nooit wordt de werkelijke Ria door de heldin van het letterkundig werk, dat hij onder handen heeft, verdrongen ! Het blijft altijd : „Hero in mijn hoofd, Ria in mijn hart”.

Op 15 Januari 1920, als de lust om het componeeren te

ondernemen aldoor groeiende is, als de Rialiederen weer overvloedig stroomen, schrijft hij haar ineens : „Nu zit ik te zinnen over een „Treurspel” in vijf akten : „Filips van Artevelde”. De vier hoofdfiguren zie ik. Het begint te leven in en om me. Of ik er toe kom om dit leven op het papier te brengen, weet ik niet. Daarover moet ik nog ernstig nadenken en den raad van mijn Ria hooren. Den 24en zal ik U het plan mededeelen. Gij kunt oordeelen of het gegeven de moeite waard is. Dat is de eerste vereischte. Dan volgt, of ik zoo’n werk kan en mag aangaan. Voor tooneel voel ik niets. Toch lees ik bijna het liefst treurspelen. Wij moeten daarover ernstig spreken, vrouwtje. Het is een gevaarlijk pad, dat ik op wil. Ik zal het in elk geval maar doen, als het werk zich opdringt ; als ik niet anders kan”. Maar nadat hij nog eenige malen over dit plan heeft geschreven, geraakt het weer op den achtergrond. Hij moest nu eerst de jaren van zijn componeerdrang door, om eerst daarna tot zijn „Treurspelen” te komen. Ik heb hierover reeds vroeger geschreven (in „Mededeelingen over René de Clercq”) en laat dus dit onderwerp — d.w.z. alles wat op het componeeren betrekking heeft — thans ter zijde. Maar in dezen tijd gaan ook de Rialiederen nog door. Herhaaldelijk schrijft hij van zijn wensch, dat het er in ’t geheel een 365 zullen worden, voor elken dag in het jaar één. En zoo juicht hij op 29 Februari :

„Weet ik lente of winter daar ?
Liefde lacht uit alle dingen !
Zooveel dagen in het jaar,
zooveel liederen zal ik zingen”.

(enz. Zie „Overgebleven Gedichten”, blz. 9). Op 2 Maart spreekt hij weer van het inrichten van tentoonstellingen, een drietal : een van de werken van den kunsthandel, een over zijn eigen dichtwerk, en een over de Vlaamsche Beweging. Hij vermeldt ook, dat hij van verschillende zijden eenig geld voor den kunsthandel ontvangen heeft. Den volgenden dag zendt hij haar, in antwoord op een dien ochtend ontvangen brief, het Rialied, waarmee de „Meidoorn” opent : „Het is zoo schoon, zich één te weten”. Dan volgen al gauw de ontworpen tentoonstellingen en wordt hij weer eenigen tijd, ook door het organiseeren van verdere exposities in verschillende steden, voor zijn werken om den broode in beslag genomen. Hij is in dezen tijd vol goeden moed. „Een paar groote wiekslagen van den „Blauwvoet”, en we zijn vrij”. Maar helaas, de tentoonstelling in Amsterdam werd slecht gerecenseerd, en hij meende, dat hem daardoor veel afbreuk werd gedaan, zoodat hij voor een mislukken van de erop volgende expositie in Groningen vreesde. Maar deze slaagde nu juist boven verwachting ! Vermakelijk is de beschrijving, welke hij van een ontmoeting met een astant bezoeker geeft. „Daarna begonnen er menschen te komen. Het werd druk. Ik aan het verklaren, aan het vechten. Gij kent dat. Een statig sterke groote mijnheer viel aan op aanmatigenden toon. Ik sloeg op die ijdele dikke tong, dat de spaanderen er af vlogen. Natuurlijk met allen verschuldigden takt. Een tweeden keer zal die vogel in 't garen niet vliegen”. Dan komt, op 12 April, „Ria's lentelied” („Nagelaten Gedichten”, blz. 38), en op 14 April ontvangt hij de eerste exemplaren van het in druk verschijnende „Maria Magda-

lena". Op 15 April ontvangt hij dan een schrijven van Prof. Bodensteijn uit Kaapstad, dat hem het professoraat in de Duitsche letterkunde aan de universiteit te Stellenbosch in het vooruitzicht stelde. „Voor taalkunde zou ik bedankt hebben”.

Dat hem juist in deze dagen de mogelijkheid om ver weg te gaan geopend werd, was hem niet geheel onwelgevallig. Op 28 April schrijft hij : „Ik kan niet zeggen, dat ik nog zoo veel van de menschen houd als vroeger. Ja, als de menschen menschen waren. — En Vlaanderen ! En de frontpartij ! Helaas, helaas ! „Ons Vaderland” lijkt op niets meer. Kwam het blad mij niet van een lieve hand en een liefdevol trouw hart, ik zou het niet kunnen lezen....” En hij besluit dien brief met de regels :

„Gun, gun der menigt’,
die kroont en steenigt,
haar roode wenschen.
Zij hebbe ’t goed, goed, goed !....
en kweeke bloed
voor martelbare menschen !”

Twee dagen later is zijn stemming weer een klein weinig minder pessimistisch, maar toch nog in dezelfde sfeer : „Ik word de wereld zoo beu. Deugt hij niet ? Of ben ik zelf een oud, stout kind ? Ria, ’t valt me bij wijlen lastig, dat ik, om den broode, vaak het beste moet laten kwijnen, wat in me leeft. Ik ben zoo vol, zoo vol, zoo vol van groote groene dingen. En schier alles moet verdorren in den middag. Als ik U niet had, niet wist dat ik U houden zal.... ! Het is een strijd tusschen dag en nacht.... Nacht

is ook schoon, lieve, maar we moeten aan den dag houden, of vergaan”.

Maar weldra is hij zijn somberen gemoedstoestand te boven. Antwoord uit Zuid-Afrika laat op zich wachten, en eind April opent hij de „Blauwvoet”-zaak te Bussum weer voor het zomerseizoen.

In den loop van dit jaar 1920 zou echter blijken, dat de kunsthandel veel geld vergde. Hij kwam in financieele moeilijkheden, moest zelfs schilderijen verpanden, maar kwam het gelukkig ook weer te boven. Ook zijn gezondheidstoestand liet dien zomer veel te wenschen over. Eerst een aanval van zijn maagkwaal, daarna malaria met een begin van longontsteking, waaraan hij gevaarlijk ziek lag.

Wat zijn letterkundig werk betreft, ik heb vroeger (zie „Mededeelingen over René de Clercq”) reeds gezegd, dat hij in deze jaren dat de muziek hem niet losliet, zijn werk van dichter vrijwel liet rusten. Alleen de Rialiederden blijven ook in dezen tijd nog regelmatig komen.

Dien winter van 1920 op 1921 treedt hij voortdurend tezamen met een tweetal anderen op concerten op, en bewerkt aldus een groot stuk van Noord-Nederland. Daarnaast verliest hij ook de belangen van den kunsthandel niet uit het oog, en tracht vooral zijn vrienden Fritz van den Berghe en Gustaaf de Smet, voor wie hij een oprechte bewondering gevoelde, te pousseeren. Hij vindt hen beter dan de moderne Hollandsche schilders; vooral van den Berghe stelt hij zeer hoog. Op 11 Maart schrijft hij aan Ria een wel merkwaardig oordeel over de tentoonstelling van den Hollandschen kunstenaarskring, die hij

den dag te voren met de beide genoemde Vlamingen had bezocht. De Smet exposeerde er ook. „Zijn werk, of-schoon nogal eenzijdig, is er van 't beste. Veel heeft de tentoonstelling niet gegeven ; op negatieve wijze heb ik er toch geleerd. J. Sluyters is oppervlakkig schitterend ; krachtig maar niet diep. Iets als Pol de Mont in onze letterkunde....”

Het is een toer voor hem, om op muzikaal gebied den gewenschten medewerker te vinden, en hij verheugt zich al op het volgend seizoen, waarvoor hij reeds concerten is overeengekomen, waarop Ria hem zal begeleiden.

In het najaar van 1921 is hij met aandacht bezig, in het Midden-Eeuwsche Nederlandsch te werken. „Ik zit volop in de Middel-Eeuwen”, schrijft hij op 8 November. „Dadelijk val ik opnieuw op »Maerlant, den vader der Dietsche dichteren algader«.... Maerlant is een kerel geweest, hoor. Niet een groot lyriker. Maar een man met hersenen en karakter voor zijn tijd. Ook Boendale is de moeite waard. Beiden noemen zich ook „klerken”. Dat verheugt mij. Maar het beste wat ik vanavond geven mag is het oude volkslied” („de onbekende dichter van Vlaanderen”, zijn groote bewondering !). Twee dagen te voren reeds was hij bezig geweest, zijn eigen krachten in het Midden-Nederlandsch te beproeven :

„Ik was wild, ik ben gevaen (gevangen),
ende 'bracht in minlijken bande.
Dat hevet eene maget gedaen.
Ik was wild, ik ben gevaen.
Al mocht ik, 'k en woude haar niet ontgaen.

Dies stel ik mijn trouwe te pande,
Ik was wild, ik ben gevaen,
ende 'bracht in minlijken bande.

Ik was wild, ik ben gevaen,
ende 'bracht in minlijken bande.
Wie kan der minne weerstaen?
Ik was wild, ik ben gevaen.
Wel wensch ik, die mij ter vrijheid raen,
een alzo zoete schande.
Ik was wild, ik ben gevaen,
ende 'bracht in minlijken bande".

Dien winter zijn zij weer beiden een paar maal ziek. Maar toch gaan de voordrachten, en ook de concerten — waar ze nu samen optreden — vlot verder. Ook worden er telkens plannen gemaakt om hun tezamen een vast bestaan te verzekeren. Alles wil hij doen om zich vrij te maken uit den echtelijken band en Ria ook voor het oog van de wereld de plaats te geven, die zij voor het innerlijk reeds lang innam. Hij denkt over Indië. Over Duitschland ook. Maar in dienzelfden tijd is er in zijn brieven sprake van, om weer een groot litterair werk te beginnen. Want sedert eind Juni is het met het componeeren vrijwel gedaan. Op 26 Augustus schrijft hij voor het eerst over den afloop van het proces-de Beuckelaere, en is, als zoo vele Vlamingen, daarover niet goed te spreken. „Het is niet de overwinning die wij hebben moeten". En: „Borms is de eenige heele mensch daarginder".

Dan volgt veel geschrijf over zijn plannen voor den

winter : concerten met Ria, verkoop van schilderijen. „En (ik) zal ook werk maken van een reis naar Indië. Dat zou prachtig zijn en het allerbeste voor ons”. Maar eenige maanden later komen de Rialiederen weer, en enkele van de beste : zoo op 2 November „De booten snijden door het water” („Nagelaten Gedichten”, blz. 54), en op 14 November „Leedskelk, dien ik ten bodem dronk” („Meidoorn”, blz. 85). In den brief van 4 November, waarin hij haar het Rialied van den 2en doet geworden, schrijft hij nog over het ontstaan ervan : „Eergisteren stond ik voor het Y, zag de booten na, dacht aan de buiten- en binnenwereld, onzen schoonen strijd, veel leeds en meer liefs, en ineens viel me een Rialied te binnen. Ik was er zoo blij mee, en hoop, dat gij er ook gelukkig om zult wezen”. Dan verlopen er weer twee maanden zonder Rialied. Op 14 Januari '23 stuurt hij haar dan : „Zinkt mijn lichaam zielloos neer” („Meidoorn”, blz. 11). En op 6 Februari het lied, waarmee thans de „Meidoorn” besluit : „Zonouter”.

In de eerstvolgende maanden is hij nu weer vol toekomst-plannen. Hij huurt een woning voor zich en Ria ; hij tracht op alle wijze hun bestaan te verzekeren : door het aan den man brengen van een door hemzelf gecomponeerde en van een libretto voorziene operette, door den verkoop van schilderijen, door het verkrijgen voor het volgend seizoen van een vasten cursus aan de volksuniversiteit. Op 8 Mei '23 schrijft hij voor het eerst uitvoeriger over zijn plan om „keldervertellingen” te schrijven, het plan waaruit de „Wijnavond bij dokter Aldegraaf” groeien zou. Tegelijkertijd doet hij moeite om als medewerker aan

verschillende dagbladen geld te verdienen. Op 8 Juli reeds is het boek (de „Wijnavond”) af.

Met de uitgave van den „Wijnavond” („De groote karikaatuur” noemt hij het boek in dezen tijd nog) wilde het voorloopig nog niet vlotten, dit wegens „de vreeselijke ode” die er in voorkomt.

Het najaar neemt hem weer voor concerten, voordrachten, en artikelen schrijven in beslag. Totdat hij haar op 17 November schrijft: „Ik ben bezig aan mijn Mithra-gedicht. Reeds een honderdtal verzen heb ik geschreven: het begin laat ik u hier zien”. Ook dit gedicht zou later in de tweede uitgave van „Van aarde en hemel” verschijnen. Op 21 November schrijft hij: „Nu heb ik ook in stad, op de Keizersgracht, een Leeszaal-Bibliotheek ontdekt, waar ik elken dag kan gaan werken en studeeren, brieven schrijven enz., van 10 tot 6 uur, en van 7 tot 10. Zoo zal ik gratis goed en warm zitten, makkelijk werken, en heb in huis geen slameur”. Het zou op deze Openbare Leeszaal en Bibliotheek zijn, dat in later jaren ook zijn treurspelen zouden worden geschreven. En verderop in den brief van 21 November komt hij nog op „Mithra” terug: „Mijn uitgelezene, hebt gij uw beeld en uw ziel in Mithra teruggevonden? En uw jongen? Uw man?”

In dien winter komt er van tijd tot tijd weer een Rialied. Zoo op 11 Januari: „En toen geen ster”. („Meidoorn”, blz. 77), en op 9 Februari de eerste strofe van: „Ik heb voor uwe ziel” („Meidoorn”, blz. 80). Op 21 Februari is dit lied geheel af. Op 7 Februari spreekt hij voor het eerst van „het nieuwe werk, dat ik in mijn kop om-draag, Jaakje met zijn fluitje”, het idee dus, waaruit later

„Het Zonnefluitje” zou groeien. Op 10 April schrijft hij er weer over: „Onder het werken” — hij was dien dag bezig geweest met werken in zijn huis — „heb ik over mijn toekomstig prozaboek gedacht, en een en ander gevonden. De twee hoofdfiguren zie ik nu duidelijk voor me. Maar er moet nog zoo veel uitgedacht worden. Een werk, dat bijna gansch op de verbeelding berust, kost verbazend veel moeite”. Op 8 Mei schrijft hij haar dan den eersten regel van het werk. Maar vast omlijnd is het plan dan nog niet. Een week later meldt hij: „Het plan van „Toekomania” schiet op. Gedurig beelden zich de gestalten klaarder uit, er komt leven en beweging in, en stilaan teekent zich ook het plan af. Zoodra ik voel, dat het werk zoo gegroeid is, dat de vrucht rijp wordt, moet ik aan den gang”. Op 8 Juli volgt dan: „Voor mijn groot werk heb ik nog veel nota’s genomen. En vier, vijf kluchtige tooneelen uitgedacht. Het werk groeit gedurig. We zullen er met de groote vacantie veel plezier aan beleven”. En dan, den 11en Juli 1924, het wondermooie Rialied: „O Lieve, die ik steeds mijn Vrouw mag noemen”. („Nagelaten Gedichten”, blz. 64). Op 17 Juli heet het, met betrekking tot den roman: „De vrucht van mijn overwegingen is rijp geworden. Nu moet ik oogsten, of ze zou verrotten. Vroeger mocht ik niet beginnen; dan was die vrucht nog klein en groen. Het plan is er volledig en in een paar dagen heb ik twee hoofdstukken geschreven ter inleiding”. En op 19 Juli: „Deze laatste dagen heb ik het derde hoofdstuk van het boek geschreven. Ge hebt gelijk, Ria, ik mag er niet te vlug aan werken. Trouwens het begint zijn eigen te verbieden. Mijn verbeelding moet

ik tot het uiterste spannen, en zien dat ik alles eenvoudig neerschrijf. Overigens ben ik er al tevreden over". Werkelijk laat hij dan een paar maanden dit werk rusten. In begin September schrijft hij dan weer, dat hij toch eigenlijk elke week een hoofdstuk af zou moeten hebben. En op 11 September : „Ik ben volop bezig met Jaakske. Heel snel gaat het niet, omdat ik voortdurend mijn verbeelding moet aanwakken. totdat ze mij duidelijk zien laat, wat ik schilderen moet.... Ook het dialoog is moeilijk.... De arbeid gaat echter regelmatig vooruit". En den volgenden dag : „Het nieuwe boek gaat goed vooruit. Ik heb er twee hoofdstukken bij geschreven. Tegen dat gij komt, vrouwtje, zal er al heel wat gereed liggen om u voor te lezen. Maar te haastig durf ik niet te arbeiden : ik moet zelf alles goed zien, en het gansche overzien. Anders wordt het mis". Op 14 Sept. deelt hij haar dan het plan voor het verdere werk mee.

Gedurende dit geheele najaar verkeert hij weer in ernstigen geldnood, en weet er slechts met moeite door te komen. Want zijn litteraire productie brengt op verre na niet genoeg op. Zij wordt verre beneden de waarde betaald. Voor den tweeden bundel Rialiederen („De Meidoorn") heeft hij nu een uitgever gevonden, maar is daarmee niet voldoende gebaat. Hij denkt dan ook reeds over het plaatsen van den nieuwen roman. „'t Is jammer dat de uitgeverij thans zoo ongelukkig gaat. Anders zou ik nu zeker mijn nieuwe werk al kunnen verkoopen. Er zijn al meer dan 100 bladzijden geschreven. Het zal ongeveer 400 worden. Dus een vierde is al af, en de rest zou ik wel vertellen. Maar de heeren hebben weinig smaak, weinig durf, en weinig geld..."

Op dit punt ongeveer eindigt de briefwisseling. Want vanaf November 1924 komt Ria voor goed met hem samenwonen, te Amsterdam in de Bestevaerstraat, waar zij tot aan zijn dood toe zijn blijven wonen. Over zijn werk is er aan de brieven verder niets meer te ontleenen, en daarom laat ik ze rusten. Voor de zeer sporadische brieven uit later jaren geldt hetzelfde. Over het ontstaan van de treurspelen kan dus aan de hand dezer briefwisseling niet meer worden bericht. Maar dit is ook niet noodig. Want uit het voorgaande kan men zich omtrent het leven en het werken van René de Clercq sedert 1917 een voldoende duidelijk beeld vormen. Dit beeld kan niet beter worden weergegeven dan met de woorden, die ik aan den brief ontleen, dien hij haar schreef, toen ze elkaar dertig maanden kenden, maar die tot het einde toe zijn gezindheid zijn blijven vertolken. „Ria, engel, wat zijt gij toch voor mij ! Ik vertrouw, dat ook Vlaanderen u danken mag voor wat gij mij hebt geschonken, maar het beste wat gij mij geeft is u zelf....”

En wie het leven van René de Clercq in zijn geheel overschouwt, zal er geen betere karakteriseering voor kunnen vinden dan die, welke al weer door hemzelf, in het gedicht „de Kamper”, is gegeven :

O mijn oogen, mijn goede, sterke oogen !
Wat heeft er al schoons in uw spiegels gebeefd !
Boven al rampspoed, schuld en ellende
Stroomt mij eeuwig die bron van blijheid,
Dat ik op bloeiende aarde kende
Manlijken moed, die kampt voor vrijheid,

Scheppenden geest, vol god'lijk vermogen,
En liefde, die hoogst in vrouwen leeft.

Maar daarnaast wil ik eindigen met die enkele woorden, die hij mij in zijn brief van 7 Januari 1932 schreef. Zijn zoon was toen zeer ziek geweest en nauwelijks hersteld. René de Clercq was daar zeer van onder den indruk. „Het is voor mij een kwade duw geweest”, schrijft hij. En dan de woorden, door mij bedoeld :

„Al mag het leven hard zijn,
vol tegenspoed en smart zijn,
en bitter als de dood,
het leven is rechtvaardig,
en niemand levenswaardig,
die wanhoopt in zijn nood.

Dies : komen er nog dagen
van dulden en van dragen,
klaag niet, klaag niet aanstonds.
Maar, ziel, blijf bij uw bronnen !
Wij hebben niet de zonne,
maar de eeuwige zon heeft ons”

Zie, dat, zoo stilletjes uitgesproken in een particulier schrijven, was zijn wezen. Moge het steeds het wezen zijn van de Vlaamsche dichtkunst en den Vlaamschen strijd.

J. J. WIJNSTROOM.

Amsterdam, November 1937.

